శ్రీ శారదాంబాయై నమః

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక

ప్లవంగ - మార్గశీర్షపుష్యములు

సంపుటము 56 సంచిక 5

సంపాదకుడు

కాకరపర్తి కృష్ణశాస్త్రి.

శ్రీ శారదాంబాయై నమః

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

ప్లవంగ - మార్గశీర్షపుష్యములు

సంపుటము 56 సంచిక 5

సంపాదకుడు

కవికంఠీరవ, కవిమూర్ధన్య, ప్రౌఢకవిచంద్ర, విద్వత్కవివర,
బ్రాహ్మీభూషణ కాకరపర్తి కృష్ణశాస్త్రి.

సంవత్సరమునకు చందా — విడిప్రతి

రు 3/- — 0-60 పైసలు

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు

ప్రతిష్ఠాపకులు :

ఆంధ్రభోజ, మహారాజ,

శ్రీశ్రీశ్రీ రావు వేంకటకుమార మహీపతి సూర్యారావు బహద్దరువారు సి. బి. ఇ., డి. లిట్, పిఠాపురము మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

వ్యవస్థాపకులు :

శ్రీ జయంతి రామయ్యగారు

ఉద్ధారకులు :

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు, జమీందారు, ఉయ్యూరు.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు (రిజిష్టర్డు)

కా కి నా డ

అధ్యక్షులు

విమర్శకాగ్రేసర ఐతిహాసికసమ్రాట్

శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు

ప్రధానకార్యదర్శి, కోశాధికారి

అ భి న వ భో జ

శ్రీ దంటు భాస్కరరావుగారు

సహాయ కార్యదర్శి

కవిశిరోమణి, ఉభయభాషాప్రవీణ (A)

శ్రీ దువ్వూరి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు

కార్యనిర్వాహక సభ్యులు

1. శ్రీ కోకా శివనాథశాస్త్రిగారు
2. బాలవ్యాస, శ్రీ వారణాసి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు
3. భాషాప్రవీణ, వ్యాకరణ విద్యాప్రవీణ
   శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు
4. కవిమార్తండ, ప్రౌఢకవిచంద్ర
   శ్రీ కాకరపర్తి కృష్ణశాస్త్రిగారు
5. శ్రీ కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ;
6. శ్రీ జయంతి బుచ్చిరామశర్మగారు
7. శ్రీ దామెర రాజగోపాలరావుగారు, బి. ఏ;
8. శ్రీ వేమల రామచంద్రకీర్తిగారు, ఎమ్. ఏ; (ఆనర్సు)
9. సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ, ఉభయభాషాప్రవీణ
   శ్రీ ఓలేటి వెంకటసుబ్బరాయశాస్త్రిగారు
10. శ్రీ కావలి శ్రీరామమూర్తిగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్;
11. శ్రీ నరసింహదేవర కృష్ణశాస్త్రిగారు

విషయసూచిక

ప్లవంగ * * * మార్గశీర్ష పుష్యములు

సంపుటము ౫౬ సంచిక ౫

హేమంత ఋతువు

(మార్గశిర - పౌషములు)

క. హేమంతము శరదాగమ
సామంతము తుహినకరవిసంజ్ఞితశబరీ
సీమంతము మదనబల
శ్రీమంతము డాసె భువనసీమాంతంబై.

మ. బలుసుల్పండెను దొండ ముక్కువడియెం బ్రాసంగుచేల్పోకమో
కలపూబాళల తావి గ్రోలి పొదవెం గాబేరదిగ్వాయువుల్
ఫలినీవల్లి మతల్లి వల్లరులపై బైబైనలివ్రాలితముల్
పొలసెన్ మంచులు రాలె రాత్రికరిణీఫూత్కారవార్బిందువుల్.

క. పెనుజలి గడగడ వణకుచు
వనదేవత దంతవీణ వాయించెనొకో
యన మోకపీంకనంబుల
ననగుత్తుల మొగసె నలిగణము విపినములన్.

తే. గీ. చలి ప్రవేశించు నాగులచవితినాడు
మెఱయు వేసవి రథసప్తమీ దినమున
నచ్చుసీతు ప్రవేశించు బెచ్చుపెరిగి
మార్గశిరపౌషమాసాలమధ్యవేళ.

తే. గీ. ఇనుడు కోదండరాశిమీ దెక్కువేళ
నిక్షుకోదండవల్లి యెక్కిడు మరుండు
సమదవేదండసమమహాసత్త్వుడయ్యు
జనుడు కోదండమునుబోలె దనువు వంచు.

— శ్రీనాథుడు.

కంచుఢక్క

"సరసకవితావతంస" శ్రీ శిష్ట్లా బాలకోటీశ్వరరావు

"ఉట్టంకించినుతింతుఁదావకకవితోద్వేలగంగార్భటీఘట్టాశక్షిత సత్కవిప్రకరనైకస్నానవీహారముల్. నిట్టూర్తుర్ పుయిలోడి కాకవులు నీ నిర్ఛిద్రపాండిత్యవాగట్టస్ఫూర్తుల నుత్తరింపక కవీశా! కృష్ణవిద్వన్మణీ!!"—అని యొక బాలకవిచంద్రుఁ డీప్రౌఢకవిచంద్రుని ధీమాచాతురిని ప్రస్తుతింపఁగా విని యించుక సంశయించుచు నవ్వి మీపొగడ్త మిగులరమణీయము, మీ యీ చాటువు ప్రశంసనీయము, కాని యిది యతిశయోక్తులలో తలమానికమై శోభించునేమో యని యంటిని. అప్పు డాబాలకవిచంద్రుఁడు హసించి యయ్యా! మీ రేమియు దిగులుపడనక్కఱలేదు. అతిశయోక్తులప్రాభవము గతించినది. స్వభావోక్తి బంగరుగద్దె నధిరోహించిన యీ కాలమున దాని కెదురీదఁ జాలని నేనును వాస్తవమునే వాచించితిని. నా యీపద్యమున స్తవము లవమైనను లేదు. ఆధునికకవీశుఁ డగునీకృష్ణవిద్వన్మణి విరచించినకంచుఢక్క నరసినచో మీలో నేస శేఁగినసందేహములు సంపూర్ణముగ నమయు ననువిశ్వాసము నాకున్నదని సమాధానించినాఁడు. తానే శ్రమపడి తనవిశ్వాసమున కాధారమైన యాకాంస్యఢక్కాకృతిని తెచ్చి యిచ్చినాఁడు.

అయాచితముగ లభించినకావ్యకుసుమమును మఱలమఱల పరిశీలింప నది మధురపరిమళకలితమైనపారిజాతప్రసవ మని బోధపడినది. ఏకతమున నేననుభవించినయామ్లానకాంస్యఢక్కాకృతిపారిజాతప్రసూనానూనసౌరభ్యసౌందర్యము నేకొంచెమైన నీవ్యాసమున వెల్లడించి రసపిపాసువుల యుల్లములను రంజిల్లఁజేయనెంచుట దోషము కా దనుకొందును.

"పగులఁగొట్టించి తుద్భటవివాదప్రౌఢి గౌడడిండిమభట్టుకంచుఢక్క" యని యైదుశతాబ్దములకు పూర్వము ఘనాఘనము ననుకరిం

చుచు శ్రీనాథుఁడు గర్జించినాఁడు. "కవీశా! కాంస్యఢక్కావిపా టవగాఢం గవిసార్వభౌమునరణిన్ డాకొల్పి కల్పింపు"మన్న ప్రతివా దిభయంకరపార్థసారథిగారి యభ్యర్థనమును తిరస్కరింపలేక —

సీ. ప్రతిపదాక్షరమిథఃప్రచురసాజాత్యంబు
పాత్రానుగుణ కృతభాషితంబు
శాబ్దవిరూపతా సంధానకౌశల్య
మాపసర్గ నియోజనాతిశక్తి
గంభీర తరనిరాఘాట ధారాధుర
ధాతునామేంచుగ్విధానచణత
ఓజః ప్రసాదరసోదిత సంసక్తి
విషమైక కథన నవీనభక్కి
సంస్కృతాంధ్ర భాషాద్వయీ సాహితీ ప్ర
పంచ వాచాప్రయోగ హేవాకరక్తి
కొసరు శ్రీనాథసుకవి పుంస్కోకిలమును
హృదయ ఫలకమ్మునందు ముద్రింపవలయు"—నన్న శాసనమును

మన్నించి యీదశాబ్దారంభమున కృష్ణవిద్వన్మణీ యని సంబోధింపఁబడి చరితార్థు లయినకాకరపర్తికృష్ణశాస్త్రిగారు పండితాఖండలులకు పర మాన్నసదృశ మైన యీ కావ్యము నుపాయనించిరి. ఇది యీ పది సంవత్సరములలో వెలువడిన యుత్తమపద్యకావ్యములం దత్యుత్తమ మని నిర్ణయించుట సాక్షికదృక్పథమునకు దృష్టాంతము కాఁబోదు.

అద్వితీయ మగు నీ నవ్యకావ్యమును ప్రౌఢరసభావబృందిష్టమని జగతీహిత మని కృష్ణశాస్త్రిగారే వ్రాసికొనిరి. పరిపూర్ణాత్మకవిశ్వాస బంధుర మైన సంస్కృతి యందు కవిసార్వభౌముఁ డగు శ్రీనాథుఁడు గౌడడిండిమభట్టు నోడించి ప్రౌఢదేవరాయల ముత్యాలశాలలో సువ ర్ణాభిషిక్తుఁ డగుట చిత్రింపబడినది. ఇంతకుముం దీకథనే యొకరిద్దఱు

కవులు సందర్భము ననుసరించి కొలదిపద్యములలో కమ్మగా వినిపించి లబ్ధప్రతిష్ఠు లయిరి. ఇవుడీయన సుదీర్ఘ శ్రమను భరించి యీ ప్రఖ్యాతేతివృత్తము నొక లోకోత్తర కావ్యముగా సంతరించి యాధునికకవిచంద్రులలో ప్రౌఢులై తరించిరి. ఈ గాథకు చరిత్రకారు లొసంగిన రూప మొకటి కాఁగా శాస్త్రిగా రిచ్చిన యాకృతి మఱియొక టైనది. ఇటు లీషద్భేదము పొడసూపుటకు వీరికి చరిత్రపరిశోధకుల యెడలగల వైముఖ్యమే ప్రధాన కారణ మని నా యభిప్రాయము. దీనికి రెండు పద్యములును జీవము వోయుచున్నవి.

మ. కవికాలాదుల భిన్ననిర్ణయములం గావించుచున్నారు హే
తువు లేవో ప్రవచించి నేటి మతిమంతుల్ ప్రాచ్యపాశ్చాత్యపుం
గవు; లం దెయ్యది గ్రాహ్యమో మదినెఱుంగన్ లేక; నా నేర్చుతీ
రు వెలార్తుం గథనంబునందు నిది మీరారన్ మీరు మన్నింపుఁడీ!!

మ. ఇదిముందియ్యది వెన్క యం చనకయే కావ్యముం జక్కఁగా,
జదువుం డా కవిసార్వభౌముని సమాసప్రక్రియల్ గాథస
త్పదసంయోజనరీతులున్ సరసభావం బొండె సూచించు ని
య్యది; చారిత్రికదృష్టిఁ జూడవల దయ్యా! మీర లావంతయున్.

వీరి యీ వైముఖ్యము కూడ కొంతవఱకు గౌరవనీయమే యనఁదగును. శ్రీనాథుడు నియోగి యొకఁడన వైదికి యని వేఱొకఁడనెను. ఆయన జన్మస్థాన మగు కాల్పట్టణము నెల్లూరుమండలాంతర్గతమని యొక పరిశోధకుఁడు వక్కాణింప తూర్పుగోదావరిజిల్లాలోని సీలపల్లి యే యా కాల్పట్టణ మని మఱియొక ప్రబుద్ధుఁ డుద్ఘాటించెను. ఇట్టి వింతవివాదములలో విజృంభించి సత్యమును తమకు తోఁచిన వైఖరిలో భూస్థాపితము జేయ యత్నించు వైతండికులున్నంతవఱకు నిస్స్వార్థముగ రేబవలు పరిశ్రమించి యాంధ్రులచరిత్ర మందలి మెఱుఁగులను వెలికిదీసి చూపుట కసువు లర్పించిన మహాత్ములపై గూడ నిటువంటి యక్షరాక్షతలు పిడుగులవలె పడకమానవు.

పలువురు పండితకవివరులకు వలె నాకును శ్రీనాథుని యందు భక్తిగౌరవము లున్నవి. ఆమహాకవినిగూర్చి నేనును కొంత వింటిని, మఱికొంత చదివితిని, మిగిలిన దూహించితిని. అదంతయు నీ కావ్యరచనావసరమున నాకు కావలసిన ధోరణిలో నుపయోగించుకొందును. నా యీ ప్రబంధమున కథను కథనపద్ధతిని చర్చింపక కవిత్వమును పాండిత్యమును గ్రహించి రసజ్ఞులామోదించుటయే యభిమతించుచున్నా ననిన శాస్త్రిగారి వాంఛితము సదయహృదయుల కాదరణీయమే యగును. నావమార్గమిది సొగసుగనున్నచో నాస్వాదింపుఁ డనికోరుటలో ననౌచితియేమున్నది?

వీరు జగ మెఱిగిన విద్వాంసులు. కావుననే ఫ్రెంచిభారతవిశ్వవిద్యాలయము కవికంఠీరవబిరుద మొసఁగి శ్లాఘించినది. కవిసార్వభౌమాంకకలితులు నాంధ్రప్రస్థానకవులు నగు స్వర్గీయశ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు కవిమూర్ధన్యా యని పిలిచి మురిసిరి. కాకినాడపురీభవ్యకవిమణిగ్రామణులు కవిఘంటికాస్వర్ణకంకణము బహుమానించి తమ కృతజ్ఞతను బాహాటించిరి. రాజమహేంద్రవర గౌతమీవిద్యాపీఠము సువర్ణపదకమును విద్వత్కవివరబిరుదమును సమర్పించి సమర్చించినది. ఇన్ని సత్కారములను పడసిన శాస్త్రిగారు తాము పొందిన గౌరవమును తెల్పి తుదకు వనజభవురాణి యాంధ్రగీర్వాణవాణి! యిదంతయు యుష్మదీయపరమకరుణామృతాసారవర్షణమునఁ గాక నా ప్రజ్ఞ యిందేమున్నది జననీ?! యని వాకొనినారు. ఈ నిరాడంబరశీల మర్వాచీను లెల్లరు నలవఱచుకొనఁదగినది. తమ కైతకు లభించిన యనర్ఘసన్మానములకు సంస్కృతాంధ్రవాగ్దేవతాకారుణ్యమే కారణ మని పల్కిన పిదప నే మనుచున్నారో యరయుఁడు

మ. కవిమూర్ధన్యుఁడు సత్కవీంద్రుల నమస్కారాళిఁ బ్రీణించుఁ గా
కవిలోకావళిఁ జీకురించుచు వినిష్కాసించు; వాగ్దేవతా

స్తవపూర్వంబుగ వారణావను ఘనుం బ్రార్థించు మాహేశ కే
శవదేవానిశసేవనాచరణవిశ్రాణప్రసన్నాత్ముఁడై.
మ. కవితాంతర్గుణదోషశీలనకళాకౌశల్య మాత్మీయసం!
స్తవమై ముఖ్యము ధీరచారుకవితాసారస్యతాస్వాదన
పరిణతత్వంబును స్మేరపూర్వకవచోవైయాత్యమున్, సాహితీ
సువిశాలత్వముఁ గల్గువారల వరించున్ మత్కృతంబుల్ కృతుల్.

మోమోట మించుకయైనను లేకుండ నింత కఠినముగ చెప్పట కెంతయో గుండెనిబ్బర ముండవలయును. అది వీరికి పుష్కలముగా నున్నది. ఈయన సృజించిన శ్రీనాథుఁడు గూడ నిట్టి ప్రాగల్భ్యవంతుఁడే!

సీ. ఆహరించెను విస్సనామాత్యు సహపంక్తిఁ
గలమాన్నములఁ గనకాలుకాళి
స్వీకరించెను బ్రీతి వీరభద్రారెడ్డి
యర్పించు రత్నపట్టాంబరముల
నంగీకరించె స్మేరాస్యుఁడై మైలార
విభుఁ డంపుకొను దినవెచ్చములను
గ్రహియించెను దెనుంగురాయరాహుత్తుండు
దరిసించు కమ్మకస్తూరి జవాది
ధారవోసెను దర్శనదర్శనైక
దీక్షితంబుల నిజపావనేక్షితముల
దక్షపురవారకామినీ స్తనయుగళికి
నాఁడు కవిరాజవిధుఁడు శ్రీనాథబుధుఁడు.

దక్షపురవారకామినీ స్తనయుగళికి దర్శనదర్శనైకదీక్షితములైన నిజపావనేక్షితములను ధారవోసిన శ్రీనాథబుధుఁడు కవిరాజవిధుఁడు మాత్రమే కాఁడు. పదునైదవ శతాబ్దమున నాంధ్రిని విశ్వ

విఖ్యాతను జేసిన రాజన్యుల నడుమ రేకెత్తిన స్పర్ధలను సర్వనాశనము గావించుటకు నిరంతరప్రయాణము లొనరించి సఫలీకృతుఁడైన గొప్ప నయశాలి. ఈ నీతికోవిదుని కేవలము శృంగారిశేఖరునిగా పేర్కొనిన శాస్త్రిగారి కాతని వని చెప్పఁబడి కొందఱి నాల్కలపై నర్తించుచున్న బూతుపద్దెములే యాధారములైనవి కాఁబోలు దివంగతులైన వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు, కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు మఱికొందఱు సుప్రసిద్ధులు గూడ శ్రీనాథుని విశృంఖలవేశ్యాలోలుఁడని నిర్ధరించుటకు పాటుబడిరి. చరిత్రపరిశోధకుల మని చాటుకొనినవారే యేవో కొన్ని వెఱ్ఱిమొఱ్ఱిపద్యముల నుదాహరించి యిట్టి యసంబద్ధవ్యాఖ్యానము లాచరించి యా మహామనీషి నిష్కళంకజీవితమును కలుషితము జేయఁగా చారిత్రకదృష్టితో నా యీ కావ్యమును పరిశీలింపవల దని యర్థించిన కృష్ణశాస్త్రిగారి వ్రాత నేమనఁగలము?! స్వర్గీయ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారివంటి ప్రతిభాశాలురు శ్రీనాథుని మనుగడ యాదర్శప్రాయ మని ఘోషించి పెక్కు నిదర్శనములను చూపిరి. అయినను పండితపామరుల దృష్టిలో నా మహాకవి వారకామినీ స్తనోపాసకుఁడే యైనాఁడు. విధివిలాస మన నిట్టిదే కావచ్చును

సీ. బ్రాహ్మీదయస్సుధాపాన మాకంఠంబుఁ
బొనరించి గఱ్ఱుగఱ్ఱనను ద్రేచె.
విద్యాధికారియై వేమభూపాలభో
గాభోగసుశ్రీ లనూభవించె;
రాజమహేంద్రవరక్రుద్ధతార్కికా
వేశసర్వస్వ మాపోశనించె.
భావభావాద్వయీపరిపుష్టిఁ బూరించి
ప్రౌఢప్రబంధముల్ పరిఢవించె;
ప్రౌఢదేవేంద్రరాయసభాప్రసిద్ధ

గౌడడిండిమభట్టధక్కావిభేద
నైకకృతి సల్పి హైమాభిషేక మందె
నాడు కవితావిహారి శ్రీనాథసూరి.

ఈ విధముగా విజయలక్ష్మీపరిష్వంగవిభ్రాజమానుఁడైన శ్రీనాథమహాకవి కనకాభిషేకగాథ యీ కంచుఢక్కలో నిట్లు ప్రారంభింపఁబడినది.

శా. నానారాజసభాంతరస్థలుల శ్రీనాథుండు భీమాంబికా
సూనుం డాత్మకవిత్వతత్వరమ సంశోభింప నెంతేని స
న్మానింపంబడి కొండవీటిపెదవేమారెడ్డి యాస్థాని కా
హ్వానింపం జని యావసించె నట సింగామాత్యుసౌధమ్మునన్.

౨

మామిడిసింగనమంత్రి యింట నుండిన శ్రీనాథుని సందర్శించి కృతార్థత గడింపఁగోరి తార్కికులు ముముక్షులు కవిపుంగవులు వైయాకరణులు తండోపతండములుగ కొండవీటి కాగమించుచుండిరఁట. ఒకనాఁ డచ్చట ప్రౌఢదేవరాయల కొలువులో నున్న గౌడడిండిమభట్టారకుని గూర్చి కొందఱు చెప్పఁగా ననవద్యకవితాశ్రీనాథుఁ డగు శ్రీనాథుఁ డాలించి యేకాగ్రతను సంధానించి మానసమును తదాస్థానీ నైజసుఖప్రవేశకలనా సమ్యఙ్మహోపాయచింతానిర్మగ్న మొనర్చినాఁడఁట. "ఢక్కికన్ జిదుప్రవలు సేయకున్న నెటు చేకురు శాంతి మదంతరాత్మకున్?" అని ప్రశ్నించుకొని

ఆ. వె. కలరు పండితప్రకాండు లుద్దండులు
భూమితలము గొడ్డుపోవలేదు
విపుల- విపుల; శాస్త్రవిధి- విశాలము; వీని
మొగము సందె ప్రొద్దు వోడువలేదు.

క. గండుకొని శాస్త్రశస్త్రిక
డిండిమము దండించినప్పుడే నోటికి మేల్
తిండి రుచించును, హాయిగ
గుండెలపైఁ జేయి వైచుకొని కనుమోడ్తున్.

శా. ఏదే నొక్క యుపాయమేఁ గలుగఁబోదే! గౌడభట్టారకో
న్మాదైకారభటీపటుత్వగతి డిందన్ మాకు వాగ్దేవి పీ
వాదపౌఢి నొసంగదే! జయరమాబాహాపరీరంభసు
ర్యాదాభోగ మనుగ్రహింప ననుకంపాసార మేపారఁగన్.

అని సమాధానించుకొని కర్ణాటక్షితిపాలుని సుగంధద్రవ్యభాండార కాధ్యక్షుఁ డగు వల్లభమహాభాగుఁడు తన పక్ష మూనఁగలఁ డని యూహించినాడఁట. విజయనగరాస్థానవిద్వన్మణియగు ముమ్మడును ముందే భూరికవితాధారనిరాఘాటతచేత, నిస్తంద్రవిద్యానైపుణ్యము చేత, సుధామధురిమాధారైకసల్లాపసంధానప్రజ్ఞలచేత వశీకరింపవలె నని మెంచి భావిగతుల నంచించి యుంచించి, యచటి దేశవిధుల నాకళించి యొక్కనాఁటి సుముహూర్తమందు—

శా. దక్షారామనివాసు నీశు నెదలో ధ్యానించి నిశ్చింతమై
నిక్షేపించి తదీయమూర్ధముపయి న్నిశ్శేషభారంబు న
ధ్యక్షించెన్ రహి సింగనాగ్రసచివేంద్రాజ్ఞాసమాయుక్తమున్
సాక్షాన్మాధవు మాదిరిన్ శకటి శ్రీనాథుండు సన్నద్ధుఁడై.

కన్నడావనీధవుని పేరోలగమున ప్రతిభావ్యుత్పత్తులను ప్రద ర్శించి యరుణగిరినాథునకు శృంగభంగము గావింప గోరిన శ్రీనాథుఁడు తన వెంట చెన్నమరాజాన్వయభవుని చెన్నమరాజాఖ్యుని నైజశిష్యాత్మ భవుని సన్నిశితధీనిధిని రసవన్నవబహుళప్రబంధపటునిర్మాతను తీసికొని వెడలినాఁడఁట. ఆతని కా ప్రయాణమున కర్ణాటతాటంకినీజనతాశాత కటాక్షవీక్షణకళాసంరంభములను గనుఁగొను నదృష్టము పట్టినది.

విద్యానగరీవనీసుమవిహారిసమీరకుమారిక లాంధ్రకవీశానునకు స్వాగతికత్వము సంతరించినవి! వినతురంగములు ఖురపుటాగ్రముల నప్తధరాధరోచ్చకైస్సానుతటాంచలస్థలిని జక్కఁగఘటించి శ్వసించి నిల్చినవి!! ఇప్పట్టున శృంగారరసధుని యగు కృష్ణశాస్త్రిగారి లేఖని నిరంకుశముగ వర్తించినది. నిదాఘీయఘస్రముల నేమని వర్ణించుచున్నారో కనుఁడు—

శా. జోఘుష్యత్పరపుష్టదంపతిసమాజుష్టామ్రవీథుల్ దివా
 ద్రాఘిష్ఠంబులు సుస్తనీదృఢపరీరంభైకశుంభత్క్రియా
 వ్యాఘాతంబులు మందమందవిచరద్వాతాంకురంబుల్ జన
 శ్లాఘాపాత్రదినావసానములు ఘస్రంబుల్ నిదాఘీయముల్.

శకటాధిరూఢుఁడై చనుచున్న శ్రీనాథునికన్నులు తిలకింపఁగూడనివి తిలకించెను. మానము వహింపఁజాలక శతపత్రేక్షణ లిందుసుందరతరాస్యలు కుంభికుంభస్తనులు నగనాభులు మధురాధరాధరలు హేలాహాసినులు సూనృతానృతశంకాకరమధ్యములు సరసవాణికలు విసీలాలకలు రతికాంతప్రియదూతికలు అని రసికకర్ణాటీయపణ్యాంగనలను కొనియాడి కొనియాడి వారిని కనుఁగొనుటకు వెనువెనుకకుఁ దిరిగి వితతేక్షితములను పరపిధన్యుఁడై నాఁడు. చివరకు విలసన్మయభవనసన్నిభ మగు మున్మయభవనము చేరినాఁడు. శ్రీనాథునకును చెన్నమరాజునకును మున్మయ స్వాగత మాలపించి సమయోచితముగ గౌరవించి కమ్రనమ్రోచితవాక్చమత్కృతులను చిమ్ముచు నిట్లు కుశల మడిగినాఁడఁట.—

ఉ. ఏ యువనీధవేంద్రసభ యీ భవదీయవియోగదీనయై
 పాయుచు నున్నదో కళల వర్ణము లేయవినాగ్రతమే పవి
 త్రాశ్రయతసుస్థితింగనెనో యుంచితతావకనామసత్తిచే;
 మాయిలు నేడు పావనము మాన్యము మీపదధూళిఁ గ్రాలుటన్.

ఉ. ఏన శుభప్రభావిభవ మల్లయములూక మెఱుంగ నేర్చునే!
మీ యసమాననామమును మీ నుతిభాజనసాధువృత్తమిం
తేనియు నా కెఱుంగఁదరమే? పరికింపఁగఁ గూపభేక మే
నైన శ్రవోరసాయనతకై నితరా మభిలాష నందెదన్.

వినయవినమితాంగుఁడైన ముమ్మయమవస్థితిని గుర్తించిన శ్రీనాథుఁడు

తే.గీ. అర్చనలఁ గంటి, విజయపత్త్రిలఁ గొంటిఁ
గాకవుల గెంటి డాకాల గండపెండె
రమ్ముఁ దొడిగించుకొంటి సాయమ్ముగాఁగ___

నబ్జభవురాణి మాసంస్కృతాంధ్రవాణి యని ప్రారంభించి శ్రోతసంభ్రమాశ్చర్యమగ్నుఁ డగునట్లు మహోద్దండగాంభీర్యముతో-

శా. కర్ణాటీపటువిస్తలస్తనయుగీకాఠిన్యముల్ పర్వవే
ఘూర్ణోరాశిఘుమంఘుమారభటికుప్యత్తుంగభద్రానదీ
తూర్ణోదీర్ణత లంగసాహసనమాధుర్యం బెసంగన్ మహా
వర్ణాజానిక్రపాధునిన్ సుకవిత ల్వ్యాసించు శ్రీనాథుఁడన్.

అని ముగించినాఁడు. అప్పుడు ముమ్మయ మాటరాక తెప్పపాటు లేక విలాకుపోఁక కదలఁబోక చూచిచూచి తల రవంతవంచి తటకా పరిహరించి పులకరించినాఁడఁట.

చ. తెలుఁగున గైత చెప్పెదను తీయఁగ బ్రిన్ననిచిన్ని పూవుఁదే
నెల నెలకొన్న చక్కెరల నిద్దపుఁబల్కుల గుల్కుపల్కులన్;
పలికెద సంస్కృతమ్మున నభఃపరిచుంబితపారభూధర
స్థలదలఘూచ్ఛలత్కలితగాంగతరంగఘుమంఘుమార్భటిన్.

అని శ్రీనాథుఁ డన్నపిదప విన్న రసజ్ఞుఁ డెవ్వఁడైనను పులకరింపక దుల ల్లరించునా? అట్లు పులకరించిన ముమ్మయ యిట్లు పలుకరించినాఁడఁట.-

శా. ఏమేమీ! కల గాదుగాదె యిది స్వామీ! చక్కఁగా వింటినా
నామంబున్? కవితాసనాథుఁ డగు శ్రీనాథుండె వేంచేసెనా?!
సీమాంతమ్ములు దాఁటి దాఁటి కరుణాశ్రీ మీఱ మాయింటికిన్;
ఈ మాకంటె నదృష్టశాలు రిల లేనేలేరు ముమ్మాటికిన్.

ఈరీతి నత్యంతభక్తి ప్రదర్శించుచు తనసంతోషమును వ్యక్తీకరించి యణకువతో వల్లభరాయలవారు పవిఁగొని యెటకో యేఁగినారు. వారు వచ్చుదాక మత్కృతసపర్యలు గ్రహించుచు నీకుటిని పావన మొనరింపుఁ డని యర్థించినాఁడఁట. "కరము పరాభవించి కవి గౌడుని దత్కవిసార్వభౌమసద్బిరుదము బల్మి నాఁచికొనవే కొనవే కనకాభిషేకముల్" — అనికూడ కోరినాఁడఁట. కొందఱ కీకథనవిధాన మబ్బురము కలిగింపవచ్చును. కొండవీటివిద్యాధికారికి విద్యానగరమున నింత ఘనస్వాగతము లభించునా యనుశంక కిచ్చోటతావే యుండకూడదని నాయభిప్రాయము. అప్పటికే శ్రీనాథభట్టోపాధ్యాయుఁ డార్జించినయశస్సౌరభమహాత్త్వ మట్టిది!! జిగీషతో కొండవీడు వీడి విజయనగరము జేరినకవిరాజు రొట్టె విరిగి నేతిలో పడినది. ఆస్థానీసత్కవిశాసనాళి యనపాస్తమని వాచించి యస్తుంకారించినాఁడఁట. తోరపుఁజన్ను లున్నతొయ్యలి యొకర్తుక ఉపాహారపుఁబళ్ళెరముఁ గొని యచటికి వచ్చినదఁట. శ్రీనాథుఁడు రసికుఁడు. అతనిచూపులు లడ్డువములపై నిలువక యయ్యలికులవేణితుంటరిగయాళిపిసాళిమెఱుంగుచన్నవను పరామర్శించినవఁట! పలుచనిపూఁతరేకుగమిపైఁ జెఱలాడుట వీడి యక్కలకంఠిచెక్కులపై పాతరలాడినవఁట. ఫలాహారానంతరము ముమ్మడు సూచింపఁగా శ్రీనాథుఁడు చెన్నమరాజుదాపున గలవిప్రగృహమును బ్రవేశించిరి. అక్కడ భోజనము, ఇక్కడ నిద్ర. కొన్ని దినము లీవిధముగా గతించినవి.

శ్రీనాథునిమానసమున గౌడడిండిముని జయింపవలె నను నుత్కంఠ యతిశయించుచున్నది. దైవవశమున లభ్యమైనవ్యవధాన

మును వ్యర్థము జేయక యెన్నడో చదివిన దంతయును చెన్నమరాజుతో గలసి ధీమత్ప్రతివాదధిక్కారరతితో రోమంథ మాచరించుచున్నాఁడట. ఆస్థితిలో నామహాకవి స్తైమిత్యమునే కోల్పోయినాఁడట!! "డండడడండడడండడడఢఢమ్మని డింఢిమభట్టచండదోర్దండనిరంతరాయ బహుధాపరితాడిత కాంస్యఢక్కాఖండరవంబు" తత్సుకవిశ్రవోయుగిని నిండినదఁట. సాక్షాత్కాలునిలీల బాహుదండమును విక్షేపించుచు గౌడడిండిమకవివ్యాఘ్రము ప్రత్యక్షమయ్యెనఁట. మనస్స్థైర్యమును రూపుమాపుటకు దోహదించుచు నిట్టిచిత్రవిచిత్రదృశ్యపరంపరస్వప్నములు సంభవించుచుండ నాతఁడు మఱికొన్ని దినములు వ్యగ్రుఁడై గడిపినాఁడఁట.

ఒకనాఁటియుదయమున వల్లభరాయలు మున్నుగ, చెన్నమ రాజుతో వచ్చి శ్రీనాథుని దర్శించి మారాయలతో తనుగురించి చెప్పినాము; డిండిమపండితునితో దలపడి మీరు పరాభూతు లగుదు రనునమ్మకముతో చక్రవర్తి యంగీకరించినాఁడు. సౌఖశాయనికుల సౌస్నాతికుల మంత్రిసహితగణుల హితుల స్వాగతికుల రేపు గాంతు రీరు శేషాడి యని వల్కిరఁట. భావికావ్యగతులు భాషించి, యాంధ్రకవిని భూషించి, గౌడు నవహసించి యెటకో యరిగిరఁట. చిరకాలికేప్సిత మైనవాగ్వాదావకాశము చేరువ కేతేరఁగ హర్షసంభ్రమసమారూఢిచే నిరుద్ధాత్ముఁడైన శ్రీనాథుఁ డన్యమనస్కుఁడై నాఁడఁట.

శా. ఒబ్బట్టొక్కఁడు స్వీకరింపుఁ డనఁగా నూకొంచు వడ్డింపఁగా
నబ్బా! యేటికి నైచినా రనును; క్షీరాన్నంబునుం గూరలుం
దబ్బిబ్బుం బొనరించి నోట నినుచున్; దధ్యన్నముం గల్పుచున్
డబ్బా ఱేఁగును లేచి చిత్తమున సన్యం బెద్దిరూ హత్తుటన్.

మ. తమలంపున్మడుపులన్ రచించి యిడ హస్తంబందుఁ గర్ణావతం
సముగా మస్తుగ గుస్తరించు నవి; సెజ్జన్ గొజ్జఁగుల్ చల్లగా
విమనస్కుండయి వానిఁ జర్వణముఁ గావించున్ కవిస్వామి పా
ర్శ్వమునం బయ్యెద నోట గ్రుక్కుకొని నవ్వున్ దాసి బా సిగ్గునన్.

అప్రతిమాన శేముషీధురంధరుఁడగు శ్రీనాథున కిట్టియవస్థ దాపురించినది. చీకటి పడినది. లోకమున పండువెన్నెల యమృతమును వర్షించుచున్నది. కర్పూరతాంబూలచర్వణ మాచరించుచు కవిరాజు తూలికామలమృదుతల్పమున శయించి సుమాళము నందుచు నిట్లు మానసించినాఁడట. ఎక్కడనో యున్నగౌడదేశమునుండి కన్నడరాజ్యమునకు చనుదెంచిన డిండిమభట్టుపాండితీప్రాభవము గ్రహించియే దేవరాయలాస్థానవిద్యాధికారిపదవి ననుగ్రహించియుండవచ్చును. అతనిని భూపాలునితోఁబాటుగా తత్పాలితులుగూడ ప్రోత్సాహింతురుగాక! అస్మత్సామర్థ్య మొకఁడే చాలును. మాపాండిత్యమే యఖండమో యతనిశుంభచ్ఛాస్త్రసైదగ్ధ్యమే ప్రశస్తమో యే రెఱుంగుదురు? ఏపుట్టలో నేపాముండునో నిర్ధరింపఁ దరమా! ఏమయినను దక్షనగరీవేశ్యాభుజంగుఁడగు భీమేశుఁడే మమ్ము పాలింపఁగలాఁడు. డిండిమమును ప్రతాడించుచు శాతపాదవిబుధానీకమును గెలిసేయు నని చెప్పబడుచున్న యరుణగిరినాథునిదురహంకారము సత్యమా? లేక కల్పితమా?! అంతయో యింతయో నిజ ముండకుండునా! మా శాతనిపై నీర్ష్యాగ్రహారంభ మించుకయు లేదు. అతఁడు మా కావరి కాఁడు. కర్ణాటకక్ష్మాజానిని ప్రౌఢకవితచే సంతసపెట్టి సన్మానసాభోగము లందుటయే మాలక్ష్యము. ఉద్దండుఁడైన డిండిముఁడు మాకు స్వాగతమిచ్చి సంభావించునో లేక లోకు లనుకొనునట్లుగా మా హృదయమాలోడించునో చూచెదను.

చ. శివ మగుఁగాక; మంగళము చేకుఱుఁగాక: వరించుఁగావుతన్
భవికము; లబ్బుఁగావుత శుభమ్ములు తన్నిరవద్యవిద్యకున్;
బ్రవిమల శేముషీరమకు; వాదఘటిష్ఠతకున్; జయోదయో
త్సవకృతి; కావ హేళనవిధానము లేకరణిన్ క్షమాగ్రహాముల్ ?

సీ. పాణినీయంబు నాభాష్యంబుఁ జదివితి —
మాహేశకళ్యాణమంటపమున
బ్రహ్మసూత్రంబు లావర్తించితిని వ్యాస
కాశికానగరోపకంఠవనుల
వల్లెవైచితి నాక్షపాదీయమును డుంఠి
గణనాథపీఠనైకటికజగతి
కంఠస్థ మొనరింపఁగంటిఁ గాణాదంబు
లోలార్క్యసమల దేవాలయమున
శైవవైష్ణవశాక్తేయసౌరసౌగ
తాదినానామతాంతర్య మరసినాఁడ
హర్ష ఖండనఖాద్యంబు నాహరించి
నాఁడ మణికర్ణికాఘట్టనవవితర్ది.

తే. గీ. అరుణగిరినాథపండితు నభిభవించి
ప్రౌఢితతత్కాంస్యఢక్కికం బగులఁగొట్టి
బల్మిమై నాఁచి కవిసార్వభౌమబిరుద
మండెదన్ ప్రౌఢదేవరాయలసపర్య.

శా. సాధ్యంబా యట నల్పపండితున కుచ్చైర్విద్వదగ్రేసరం
బధ్యక్షించి గ్రసించి వాదము మదీయంబుం దదీయంబుఁ దా
మాధ్యస్థం బొనరింప? దిట్ట యొకఁడున్ మాదృష్టిలోఁ లేఁడు;త
ద్వీథ్యగ్రాంగిమ మాజయాపజయనిర్దేశంబు శాసించుతన్.

ఈవగిది నాకవిరాజు పూర్వపక్షములను సిద్ధాంతములను చేయుచు నస్తిమితుఁడై యారాత్రియంతయు కాలుకాలినపిల్లికరణి గడపి

నాఁడఁట. "సనుతు మానన్న మగువేళ సాజ; మెట్టికవిమనుశిక్షిత సర్వశాస్త్రప్రవీణుఁడైన సందేహాపందుల లాత్మకీనపాండితీశౌండతా ఖండపాటవమున"అని యాతనిని కృష్ణశాస్త్రిగారు సమర్థించిరి. సత్యమే కావచ్చును! అప్పుడు—

మ. ఇది హ్రస్వం బిది దీర్ఘ మిద్ది ప్లుతమం చెంతేని బోధింపఁగా
సదయుండై చను దెంచెదో వణితమూజస్వామినాఁ గుక్కుటం
బుదయల్లీలఁ ద్రిభంగిగా మొఱసె నత్యుచ్చైస్స్వరుతిన్; సుప్తయున్
గదలం బోవఁడు బాల్యపాఠ మిది నాకానాఁ గవీంద్రుండు తాన్.

సీ. పుంస్కోకిలస్వామిపోలఁతి నాహూతించె
గోంతె త్తి యొత్తి కోకో యటంచు
కొదమతుమ్మెద తేఁటి కులసతీసహితుఁడై
ఝట్టెఁ గ్రోందేనె ఝంఝా మ్మటంచు
జక్కవయిల్లాలు జతగానిఁ గనుఁగొంచుఁ
గవిసి కూసెను కవకవ యటంచు
మలయాచలనివాసి మందగంధవహుండు
జిలికె విరుల్ జలజల యటంచు
తరుణదాసిక యక్కవితాసనాథు
మేలుకొలుపంగ వీచెఁ గ్రొంబూలసురటి
జాణతనము దువాళింప సరససరణిఁ
గనకమణికంకణములు ఘల్ ఘల్లు రవఁగ.

తెల్లవాఱినది. అరుణరేఖావిరాజమానుఁడైనయాంధ్రసుకవిరాజు లోచనయుగళి నిద్రావిలు ప్తివలన ద్విగుణితారుణ్యము భజించినదఁట. అరుణకిరణసంపర్కలబ్ధిచేత త్రిగుణిత మయి పఱలెనఁట. కాల్యకృత్యలు తీర్చి సంధ్యాభివందనము సల్పి యుమామనోహరుని హరుని ధ్యానించి పంచాక్షరి జపించి దైహికమనఃకాలుష్యనిస్సంగుఁడైన

శ్రీనాథుఁడు హస్తమున రక్షాబంధమును దాల్చి దక్షారామవారాంగనావక్షోపరివాసయోగ్యదివ్యమృగకస్తూరీతిలకలలితనిటాలుఁడై నాఁడఁట. చంపకతైలవాసనలపెంపులు గుబాళించుచుండఁగా నెఱినెఱులు చక్కఁగా దువ్వుకొన్నాఁడఁట. పిమ్మట—

సీ. జాళువాసరిగంచు మేలిరంగు లెసంగు
పలుచనూ జిలుఁగుదోవతి ధరించె,
చిలుకఱెక్కలచాయఁ జిదిమెడుమదురాకు
పచ్చహోంబట్టుకబాయిఁ దొడిగె;
పూవుఁబోఁడులనవ్వుఁ బ్రోవు పెట్టినతీరు
గా సొరుమీఱు పాగాను జుట్టె;
హరిచాపరుచు లంచులైనకాశ్మీరంపుఁ
బట్టుసాలువు వల్లెవాటు వైచె;
గండపెండార మునిచె డాకాలియందుఁ
దాల్చె ముంగామురారితోఁ దాకె మొఱయఁ
గనకమయకవిఘంటికాకంకణమ్ము
సాధుకవినాథవిధుఁడు శ్రీనాథబుధుఁడు.

ఈ తీరున రాజపరిషదుచితరమణీయవేషమును సవదరించు కవిరాజు చెవులకు వేణువీణామృదంగశృంగారమధురధీకధీరరవము విం దొనర్చినదఁట. కర్ణాటనాథావరోధనదాసీజనతావృతము నవిరళోద్యద్వేణువీణాదివాదనభద్రమును. పురస్సరన్మహీసురోక్తస్వస్తివాదపరిధ్వనితము నగు సలంకృతపల్యంకిక రాఁగా ముమ్మడులో వల్లభరాయలతోఁ గలసిడాసి యధిరోహించినాఁడఁట. విద్యానగరాంగనాజనవితానము ప్రోవడి యామత్తకాశినీసూనశరుని సాంగవికస్వరాక్షుల నీక్షించిరఁట.

మ. ఇతఁడేనా కవిలోకచందిరుఁడు, బ్రాహ్మీసత్కృపాపూరితుం
డితఁడేనా! నితరాంశివార్చనకళాహేవాకధన్యాత్మకుం
డితఁడేనా! సకలాంగనాంగకమహాశృంగారసంభాషణో
చ్చతురుం? డంచు సహాసలజ్జితపురస్త్రీణంబు భాషింపఁగన్.

ఎన్నఁడో గౌడడిండిమభట్టును జయించినపిదప వరింపవలసిన ప్రశంస లన్నియు నిప్పుడే లభించుచుండఁగా శ్రీనాథుఁ డధివసించిన చతురంతయానము నాగరఘంటాపథమున నరిగి యరిగి సరస స్వచ్ఛ నమాత్యపుంగవునియాజ్ఞాబద్ధమై మహితప్రాకారసంవేష్టితాంతరభూమ ధ్యగతావరోధనపురస్తాద్భాగభాగుచ్ఛ్రితశిఖరిమన్మందిరసుందరాంగణ మున దింపఁబడినదఁట. కన్నడమహేంద్రుఁడు సపరివారముగ నేగుదెంచి స్వాగత మిచ్చినాఁడఁట. చక్రవర్తి వచ్చినపు డొకసామంత రాజుపరిస్థితి యెట్లుండునో య ట్లున్నది దేవరాయలపరిస్థితి. తనయాస్థానవిద్యాధికారిని జయించుతలంపుతో విచ్చేసిన కొండవీటివిద్యాధికారియం దింతగౌరవము ప్రదర్శించినాఁ డనుట కొందఱిదృష్టిలో నతిశయోక్తి కావచ్చును గాని "యతిశయోక్తిస్వభావోక్తులందుఁ గవులకెల్ల దుల్యాదరోన్నతి పల్లవించుఁ గాని మాకు స్వభావోక్తికలనయందె విపులతరపక్షపాతధీ వెల్లివిరియు"నని ముందే యుద్ఘాటించినశాస్త్రిగారియెడఁద నవగాహించుకొన్నచో నిది స్వభావోక్తి యనియే తోఁచును. ఏమైన నేమి? శ్రీనాథుఁడు చక్రవర్తిసహితుఁడై సభాప్రవేశము జేసినాఁడు. సభ్యులందఱును ప్రమోదస్నిగ్ధవిభ్రాంతులై లేచి నిల్చిరఁట. కాని డిండిమభట్టు లేవలేదఁట, భద్రాసనాసీనుఁడైనయాతఁడు వారిదెసకు వాలారుబలుబ్చపులను బరపినాఁడఁట!!

ప్రౌఢదేవరాయలు శ్రీనాథునిగూర్చి యెంతయో చెప్పఁగా డిండిముఁడు "నమోనమ" యంచు నిగదించినాఁడఁట. త్రిలింగవాసియును కమ్మగ నవ్వి 'హో నమో' యన్నాఁడఁట. పిదప మహారాజు

నానతి నెనసి సచివమౌళి యుభయులను పారిషదులకు పరిచయించినాఁ డఁట. అంతలో మధ్యాహ్నశంఖధ్వనులు భంభభంభ మనుచు నాస భలో మలసినవఁట. రాజాజ్ఞ యిట్లు ప్రకటింపఁబడినది. "మధ్యాహ్నా మం దుభయులు నిందు వాదముల కుద్యోగింతురు. మీ రెల్లరును శుభదృష్టితో శ్రవణింపఁగా నగును". సభ చాలింపఁబడినది. అబ్బుర ములో సభ్యులు గమించిరి. కవిరాజును చెన్నమరాజును విందు కుడు చుటకై యమాత్యసౌధమును చేరిరఁట.

తే. గీ. సభ జరిగెనంట మధ్యాహ్నసమయమందు
వాదము సమాప్తిఁ గనదఁట పంచవాస
రములు దాఁటినదనుకఁ; బౌరజన మెల్లఁ
జెప్పుకొని రిట్లు పరిషద్విశేషములను.

"తొలుత విద్యార్థాంగిని సంస్మరించి యావిద్వన్మణు లిరువురు నేమేమియో సంభాషించిరి. మధ్యపీఠికను భూవిభుఁడే యధ్యక్షించి నాఁడు. ఆపైన జరిగినదంతయు మాకగమ్యము. ఆశాస్త్రీయచర్చా ర్థము లారయుటకుఁ దెలియుటకు బ్రహ్మకైనను దుస్సాధ్యమే! ఆబ్ర హ్మజ్ఞానసముద్రిలవాదము మాకు బ్రహ్మారణ్యమే యైనది.

సీ. శ్రీనాథకవికృతస్మేరంబు డిండిమ
భట్టాట్టహాసితం బపాకరించె!
త్రైలింగ్యసుకవీంద్రరచితభ్రుకుటి డిండి
మార్యబాహాక్షేప మపనయించె!
ఆంధ్రపండితనిశ్చలాక్షిప్రసారంబు
గౌడధక్కార్భటీగతి నడచ్చె!
కవిరాజమధురోష్ఠకంపమ్ము గౌడీయ
గర్వోన్నతాననకళల డుల్చె!
అరుణగిరినాథవిద్వాంసు నఖిలదంభ
మొక్కపలుకైన బలుకకే జక్కలించి
నాఁచికొనె నాద్యజయము శ్రీనాథసూరి
కేవలము హాస్యకవిలాసఖేలనముల.

పిదప వా రిరువురినడుమ వాద ముదగ్రముగ నడచినది. చివరకు భీకరుఁ డగుగౌడదేశకవి గర్వము నుజ్జగించి శిరమును వంచినాఁడు. కవిసార్వభౌమబిరుదము నర్పించినాఁడు. ఆత్మీకీనకరధృతఘంటికాకనకకంకణమును దరిసించినాఁడు. అప్పుడు శ్రీనాథభట్టు పరమానందముతో సమీపించి కరుణారసము కెరలుచుండఁగా "నీ జయాపజయములు దైవాధీనములు. ఇర్వురును సంగ్రామమున గెల్తురా? మిముబోఁటిఘనులకు ప్రతివాదిగ నిల్చిన నాజన్మము ధన్యమైనది. నాదువిద్య సార్థకమైనది. మీకును మాకును బ్రాహ్మీదేవతామూర్తియే మాతృపీఠము. తత్పయో మృతము లాకంఠముగఁ ద్రావి యిట్లు కలహించుట నామె సైరింపదు నేటినుండి యన్నదమ్ములవలె స్నేహింత" మని యనునయించినాఁడు.

తే. గీ. పాకశాసనుపటుధాటి భంగపడక
సాధుగతి నోడినాఁడు శ్రీనాథుచేత
నరుణగిరినాథుకంటె ధన్యాత్ముఁ డెవ్వఁ
డనుచు...డిండిముఁడు పరాజయము నంగీకరించినాఁడు. సావేశ

సానందసావలేపధీరధీయుక్తిమంతుఁ డైనపృథ్వీధవుఁడు ప్రాజ్యకర్ణాటదేశసామ్రాజ్యకటకవనజవనహేళి శ్రీనాథభట్టమౌళి యని మురిసినాఁడు. ముమ్మయాదు లానందించుచుండఁగా శ్రీనాథుఁడు కనకాభిషిక్తుఁ డైనాఁడు.

సీ. సంధించె సానందగంధబంధురదృష్టి
శ్రీనాథకవినాథశేఖరుండు;
సారించె మందాక్షసహితకుంచితదృష్టి
నరుణగిరీంద్రనాథార్యమౌళి;
మలయించె మోనసంభ్రమవిమిశ్రితదృష్టిఁ
బ్రౌఢదేవేంద్రభూరమణశౌరి;
కులికించె విస్మయాకులచలాచలదృష్టి
ధిషణావిశేషపరిషదజనత;

బహుళశాస్త్రజవివాదధర్మపరిణత
పరిషదంతర్వినిద్రాణభయదగాఢ
పండితాఖండలాఖండచండవైరి
ఖండితోద్దండడిండిమఖండవిఘ.

నన్ను నిర్జించిన యీమహాంధ్రకవినేత ప్రౌఢదేవరాయలవారివలన నేను వడసినకవిసార్వభౌమబిరుదమును నేటినుండి ధరించి యుండుఁగాక యని యుచ్చైఃకంఠముతో తన బాహువు నెత్తి డిండిముఁ డుద్ఘోషించినాఁడు. పిమ్మట దక్షిణాధీశుని ముత్యాలశాలలో దీనారటంకాలఁ దీర్థమాడిన శ్రీనాథకవిసార్వభౌముఁడు ప్రౌఢదేవరాయలపై నిట్లు సంస్కృతాంధ్రక్షీరాక్షరమధురసము వర్షించినాఁడు.

శ్లో. దోషాకరః కలంకీ కన్యాపకారీ నదీనబంధుశ్చ
కింరాజా కిం రాజా? రాజా శ్రీప్రౌఢదేవ ఏ వాసౌ.

శ్లో. రక్షితశిక్షితదక్షో పురపోషణహరణకారణో, కర్తా
హర్తా యాగస్య. సమా సమదృష్టీ, రాజశేఖరో చిత్రమ్ !

శా. రక్షశ్శిక్షణదక్షదక్షములు సంరక్షించునో ప్రౌఢదే
వక్షోణీధవ! భీమదేవసకృపాపాంగప్రభాభోగముల్
దక్షారామపురీవరాంతరవసద్గాణిక్యమాణిక్యస
ద్వక్షోజద్వయభారతోలనకళాప్రావీణ్యపారీణముల్.

తే. గీ. ప్రౌఢదేవేంద్రభూపాలబాహులీల
కారణంబుగ నేరుతై పాఱు ధరణి
భూరిదీనార్థిజనదానవారిధార
వైరిశుద్ధాంతకాంతాశ్రువారిధార.

మ. ప్రతికారం బొనరించి తృప్తిఁ గనువారల్ ప్రౌఢదేవేంద్రభూ
పతికాంక్షేయభుజంగిదష్టు లగుభూపగ్రామణుల్ నందనాం
కితకుంజాంతరభాసురామరభుజంగీహారసారాధరా
తతదంతక్షతమాలికోరుకచనాథాశేయతారంభులై !"

ఈ వార్త లన్నియును సమీరవేగోన్నతితో దేశదేశములకు ప్రాకినవఁట. రాజమహేంద్రపట్టణమున పౌరులు తమనృపాలుని యనుచిమతి గైకొని శ్రీనాథునిప్రతిమను భద్రేభమం దుంచి యూరేఁగింరఁట. పుణ్యాంగనలు కర్పూరహారతు లిడిరఁట. శ్రీనాథుని విజయవార్త డిండిమముని పరాజయవార్త విన్నటతోడనే వేమారెడ్డిశరీరము గగుర్పొడిచినదఁట. వీరభద్రారెడ్డిదక్షిణపాణి మీసము మెలిద్రిప్పినదఁట. సింగనామాత్యుని యంసములు పొంగి గరువమును పుక్కిలించినవఁట. అవచితిప్పయసెట్టియాననమింతయై పటుతరామోదము వాహించినదఁట. "కొసరుసహాసాట్టహాసమ్ము గోడగింపఁ బ్రెగడప్రెగ్గడ హర్ష మావిష్కరించినాఁ"డఁట !!.

3

నాయీవ్యాఖ్యానప్రాయమైనవిమర్శ యింకను ముగియకున్నను కథముగిసినది. ఇంతవఱకు పఠించినరసజ్ఞపాఠకమహాశయులు దీనిపై నిప్పటికే యొకయభిప్రాయ మేర్పఱచుకొని యుందురు. అది యెట్టిదైనను నాయభిప్రాయమాత్ర మిది.

ఎనిమిదిప్రకరణములుగ వింగడించి మొత్తము రెండునందల ముప్పదితొమ్మిదిగద్యపద్యములలోఁ వచనములు రెండుమాత్రమే కలవు. శాబ్దవిరూపతాసంధానకౌశల్యము, సౌపసర్గనియోజనాతిశక్తి, గంభీరతరనిరాఘాటధారాధుర, ధాతునామేంచుగ్విధానచణత, నోజఃప్రసాదరసోచితసంసక్తి, సంస్కృతాంధ్రభాషాద్వయీసాహితీప్రపంచవాచాప్రయోగహేవాకశక్తి కొసరి తమదురవగాహకర్కశపాండిత్యప్రకర్షను ప్రదర్శించినకృష్ణశాస్త్రిగారు పండితప్రకాండులకు చిరస్మరణీయులు.

నేనీకావ్యము నత్యంతాసక్తితో పరిశీలించుసమయమున నాకు తోడ్పడిన యొకసుప్రసిద్ధవిబుధవిభుఁ డన్నమాట లిక్కడ నుట్టంకింపకుండ నుండలేను—"ధన్యాస్తే నితరా ముదాత్తకవితాదరోద్ధతాః

కేచన" అనునట్లు సముదాత్తకవితాదర్శముచే నుద్ధతు లైనవారే కొందఱున్నను వారు ధన్యులే! అట్టిధన్యులలో నీయన ధన్యతముఁ డని నుడువవచ్చును. వీరి యీకంచుఢక్క కవిత్వవిషయములోఁ బ్రథమ శ్రేణికిఁ జెందినయుత్తమగ్రంథము. "రసాలంకారసంపన్నం, యది వా సద్వచోయుతమ్; కవిత్వం తన్నవాగ్రాహ్య మౌచిత్యరహితం బుధైః" అనునాలంకారికోక్తి నౌచిత్యవిచారణసందర్భమున స్మరింపక తప్పదుగదా? "ఔచిత్యం జీవాతుః కావ్యస్య" అను లాక్షణికోక్తి ననుసరించి యౌచిత్యపోషణము సర్వదా సర్వథా నెల్లకవులకు నవశ్యాచరణీయము. మఱియుఁ గథాకథనమున యథార్థము మఱుఁగుపడ రాదు. కవికాలాదులభిన్ననిర్ణయము లెట్లున్నను నాటిదేశకాలపరిస్థితులను చక్కఁగఁ జిత్రించుచు, వేమారెడ్డి యాస్థానమున విద్యాధికారి యగు శ్రీనాథుఁడు విద్యానగరమునకుఁ బోవలసివచ్చుటకుఁ గల కారణములు, నానాఁడు దక్షిణభారతావనిలో బ్రసిద్ధములైనస్వతంత్ర రాజ్యస్థితిగతులు సూచింపక తప్పదు. ఈకథలో ప్రతినాయకుఁ డైన గౌడడిండిమభట్టారకుని విద్యావైదుష్యము, విద్యానగరసామ్రాజ్యములో నాతని కున్ననిరంకుశమహావైభవము కన్నులకు గట్టినట్లు చూపింపవలెను. అట్టి డిండిమభట్టారకుని జయించుపొంటె శ్రీనాథున కొనగూడినయవకాశములు చరిత్రకు సంబంధించినంతవఱకు యథాతథముగఁ గొంతవఱకైన చిత్రించుచు నాయాసందర్భములలోని విశేష విషయములను కొన్నిటినైనను పేర్కొనుచుఁ గావ్యమును నడిపించిన గాని యిందలి కథాకథనౌచితి బ్రశస్తి నందనేరదు—

మొగమోటమి వీడి చెప్పవలసివచ్చినచో నీకబ్బమున నౌచిత్యముగ కించిల్లోపము తోఁచుచున్నది. శ్రీనాథుఁడు సముద్రునివలె గంభీరుఁడు. ఆతనిసంభాషణావైఖరి కేవలవాచాలతామాత్రపర్యవసాయి గారాదు. ఆ మహాప్రజ్ఞానిధి యీకావ్యమున చెన్నమరాజుతో భాషించినధోరణి, సమాధానించినతీరు వేదజడులతో యుపన్యాసకులతో

తగును. అప్రతీప మగునాత్మప్రత్యయము గలిగి యద్భుతరాజనీతి ధురంధరధీమాచాతురితో మంత్రిసత్తములకే విస్మయము గలిగించిన యాపుంభావసరస్వతీమూర్తిచే నాకవిసార్వభౌమునిచే చేయించు ప్రసంగములలో ఠిక్కిలిమెలకువ చూపిన బాగుగా నుండెడిది. అప్రతీతపదప్రయోగాభినివేశమును శయ్యానైగనిగ్యసంపాదనాభిరతియు, ననుప్రాసాదిశబ్దాలంకారప్రచురవాగాడంబరతానితరాంలిలిప్సయును, రసబృందిష్ఠరచనావిశేషస్వాయత్తీకరణౌత్సుక్యము నతిమాత్రములై యాకృతిని పెక్కుతావుల దురవబోధముగావించినవి. ఈయనలో స్త్రీసౌందర్య వర్ణనాకాంక్ష యనంతమగుటచే కొన్నియెడల చదువరులు జుగుప్సాభావప్రభావితు లగుదురు.

అయినను విద్వత్కవుల కౌషధ మసఁదగి నెగడినవీరికైత నారికేళపాకమున నడచి మాబోటిపాఠకులను విస్మయావిష్టుల నొనరించు చున్నది. ఈమహాకవికవనప్రచురప్రసారములు నలినభవావరోధవదనాగ్రధనప్రధమాన వీటికాకలహిమ వాలుకామల సగంధసుగంధనిబంధురమ్ములనియు, సుజ్వలితతదీయన ర్తనవిభాసురనూపుర మంజుశింజితావళీమిళితమ్ము లనియు, స్తవించిన పార్థసారధిగారినుడు లతిశయోక్తులు కావు. "ఇహ తు ప్రవ్యాహార్యం సంకేతితసుప్రసిద్ధ మేవ పదమ్" అన్న వాగనుశాసనుని శాసనమునకు వ్యతిరిక్తమైనయాకవిత్వము విరళశబ్దములతో నతిక్లిష్టమైయున్నను సర్వజ్ఞరసజ్ఞశేఖరులకు సమ్మోదమునే శవణించును—"

ఒకపండితాఖండలుని యభిమతమువంటి యభిప్రాయము నిందుదహరించుట యాక్షేపణీయముకాదు. ఇట్లనుకొనువారుకూడ కొంద అందురని వెల్లడించుటకే దాని నిచ్చట సంక్షిప్తపఱచి విలిఖించితిని. ఒకఁడొకపని జేసినప్పుడు సన్మానమో యవమానమో లభించును భూషించినచో పొంగుట దూషించినచో కుంగుట యల్పులలక్షణము.

ఈ కావ్యమును వ్రాసి ప్రముఖులచే ప్రౌఢకవిచంద్రబిరుదము పడసిన శాస్త్రిగారు దూషణభూషణ తిరస్కారముల కతీతు లైనపరిణతమన స్కులు. ఏమైనను ఈకంచుఢక్కను సృష్టించినకలము కాళిశాభ్యుద యమును నిర్మించినలేఖినియేనా? యని విజ్ఞు లాచ్చర్యచకితులు కాక మానరు. అట్టియాశ్చర్యము నణఁగించి యానందము నందించుసంగతు లుగూడ నిందు విరివిగా నున్నవి. అవకాశ మున్నచో నా మెఱపులను మఱియొకపర్యాయము వెలికి దీసి చూపుదును.

"పడయుఁగాక నిశితపాండితీశౌండత! నాఁచుఁగాక సుకవితా చతురతఁ!! గాంచుఁగాక సార్వకాలికవిజయమ్ము!!! దీని విను పఠించు మానవుండు—"అని కృష్ణశాస్త్రిగారు తమకంచుఢక్కకు ఫలశ్రుతి చెప్పిరి. వారి యీ విశ్వాస మప్రతిహత మని నేను చెప్పుచున్నాను.

మహాత్మా బసవేశ్వరుని అష్టమ శతవార్షికోత్సవములు

(శ్రీ బండారు తమ్మయ్య.)

వీరశైవ మతోద్ధారకుఁడని వ్యవహరింపఁబడి తన్మతోద్ధరణమునకై క్రీ॥ శ॥ పదిరెండవ శతాబ్దిలో దక్షిణ హిందూదేశమున నవతరించిన సుప్రసిద్ధ సంస్కర్త మహాత్మా బసవేశ్వరుఁడు. ఈయన కర్ణాట దేశంబున బీజాపూర్ జిల్లాయందలి హింగుళేశ్వర భాగవాటి (Bagewadi) యను నగ్రహారమున మండంగి మాదిరాజు, మాదమాంబిక యను శైవబ్రాహ్మణ దంపతుల తనయుఁడై క్రీ॥ శ॥ 1125 సం॥ ప్రాంతమున వైశాఖ శుద్ధ ద్వితీయా తిథియందు రోహిణీనక్షత్రయుక్త శుభలగ్నమున వారికి నందికేశ్వర వ్రతాచరణ ప్రభావమున జనియించినవాఁడు. తరువాత నాతఁడా కాలమునఁ బశ్చిమ చాళుక్య చక్రవర్తుల సామంతుఁడుగాఁ గర్ణాటదేశంబున తర్దవాడిసీమ యందు మంగళవాడలోఁ బరిపాలన మొనర్చుచుండిన కలచుర్య బిజ్జలునియొద్ద మంత్రిగఁ బ్రవేశించి, బిజ్జలుఁడు మఱికొంత కాలమునకుఁ బశ్చిమ చాళుక్య రాజధానియగు కల్యాణ పట్టణమున కేతెంచి తైలప చక్రవర్తిని సింహాసన భ్రష్టునిఁ గావించి, చక్రవర్తి పదమధిష్ఠించినప్పు డాతనితోఁదానుగూడఁ గల్యాణపట్టణమున కరుదెంచి యచ్చట బిజ్జలుని ప్రధాన మంత్రిగా వ్యవహరించుచు, అనుభవ మంటపాదుల నచట నెలకొల్పి, యనతికాలముననే తన దివ్యప్రభావమున, వీరశైవ పంచాచార్య ప్రతిపాదితమై నానాఁటికి క్షీణదశను బ్రాపించిన తొల్లింటివీర శైవ మతమును పునరుద్ధరించి. విశేష సంస్కరణములతో దానిని విస్తరింపఁజేసెను. పశ్చిమ చాళుక్య రాజధానియగు నీ కల్యాణపట్టణము, బసవేశ్వరుని కాలమునుండి బసవకల్యాణమను పేరితోఁ బిలువఁబడుచున్నది. బసవేశ్వరుఁడు కల్యాణ బసవేశ్వరుఁడని వ్యవహరింపఁబడుచున్నాఁడు. బసవేశ్వరుని జన్మస్థలమగు హింగుళేశ్వర భాగవాటికి సమీపమున, కృష్ణామలప్రభా నదుల సంగమస్థలమున నున్న కూడలి సంగమేశ్వర క్షేత్రమున శివలింగరూపమున వెలసిన సంగ

మేశ్వరస్వామి, జంగమ రూపమున బసవేశ్వరుని జన్మ సమయమునఁ బురిటింటియందే ప్రత్యక్షమై యర్ధోదయకాలముననే బసవనికి వీరశైవ ప్రధానాంగమగు, ఇష్టలింగ ధారణమొనర్చి, తల్లియగు మాదమాంబికతో "అమ్మా! ఈ బిడ్డఁడు నాతనయుఁడుగాని నీ నందనుఁడుకాఁడు. కొన్ని కారణములచే వీరశైవ మతోద్ధరణ ప్రయోజనమునకై నా వాహన రూపకమైన నందికేశ్వరునే (ద్వితీయ శంభుని) నీ గర్భమున నుదయింపఁజేసినాను. నే నిప్పు డీతనికిఁ బ్రసాదించిన ఇష్టలింగమునకు మునుముందర్పితముగావింపక ఏ పదార్థమును, స్తన్యమునైనను నీబిడ్డనికిఁ బెట్టరాదు. అట్లొనర్పకున్నచో నీతఁడు నీకుఁదక్క నేరఁడు. ఈతని మూలమున వీరశైవ మతోద్ధరణము జరగి, లోకమునకు మహోపయోగములుకానున్నవి." ఇత్యాదిగాఁ బెక్కునీతులు బోధించి యంతర్ధానమయ్యెను. సంగమేశ్వరస్వామి యాజ్ఞానుసారమే తలిదండ్రులీతనికి వృషభ, పశుపశబ్దంబులకు వికృతిరూపమగు "బసవ" నామంబిడినారు. తరువాత నీతఁడు కూడలసంగమేశ్వరాలయమునఁ దపమొనర్చుచుండిన జాతవేద మహర్షి యను వీరశైవ గురునియొద్ద విద్యాసంస్కారములనొంది ప్రజ్ఞావంతుఁడయ్యెను. వంశాచారము ననుసరించి తలిదండ్రులితనికి నెనిమిదవయేట (గర్భాష్టకమున) వడుగు (ఉపనయనము) నొనర్పఁ బ్రయత్నింప నీతఁడు వారితో ప్రతిఘటించి "కర్మసంహారమూర్తియగు పరమేశ్వరుఁడు శ్రీకూడల సంగమేశ్వరుఁడే నాగురుఁడు. ఆతఁడు నా జనన సమయమున అర్ధోదయ కాలముననే నాకు వీరశైవదీక్ష యొసంగి లింగయజ్ఞోపవీతధారణము (ఇష్టలింగ ధారణము) నొనర్చినాఁడు. అట్టినన్ను మీరు కర్మాబ్ధిలోముంపవలదు. వీరభక్తికి బ్రాహ్మణ్యమునకుఁ జాలదూరము. మీరు నా జన్మమునకు నిమిత్తమాత్రముగఁగారణులైన వారేగాని వాస్తవముగా కూడల సంగమేశ్వరుఁడే నా తండ్రియు, గురుఁడును. వీరశైవులేనాబంధువర్గము. నేను వారిలోనే కలిసి వసింతును." అని తర్కమొనరించి, తలిదండ్రుల

సనాడి వీరశైవులలోఁగలిసిపోయెను. ఈతని మేనమామయు బిజ్జలుని ప్రధానమంత్రియునగు బలదేవుఁడీతని భక్తివిశేషములకు విద్యాసంపన్నతకు మిగుల నలరి తనతనయగంగాంబికనిచ్చి పెండ్లిగావించెను. ఆమెయు వీరశైవ దీక్షనొందెను. బలదేవుని యనంతర మీతఁడు బిజ్జలుని ప్రధానమంత్రిత్వము తానేవహించెను. కల్యాణపట్టణమున క్రీ॥ శ॥ 1168 సం॥ర ప్రాంతమున బిజ్జలునికి బసవేశ్వరునికిఁ గలిగిన మత విషయిక భేదాభిప్రాయముల కారణముగా నచ్చట నొక మహాక్రాంతి (Revolution) సంభవిల్లెను. బిజ్జలుఁడొనర్చిన నొక మహాపచారమువలనఁ గొందఱు వీరశైవులు బిజ్జలు నాతని యంతఃపురము చొచ్చిహత్యగావించిరి. కల్యాణపట్టణము పాడగునట్లు శపించి, బసవేశ్వరుఁడు నాతనియనుచరులు నటనుండి వెడలిపోయిరి. బసవేశ్వరుఁడు కూడలి సంగమేశ్వరక్షేత్రమున కేఁగి నిజగురుండగు సంగమేశ్వరుని యందైక్యమై యవతారమును జాలించెను. ఇట్లు బసవేశ్వరుని జీవిత పరిమితి క్రీ॥ శ॥ 1125-1167, రమారమి 42 సం॥లు మాత్రమేయైనను నీస్వల్పకాలములో నామహాపురుషుఁడొనర్చిన ఘనకార్యములు,సంస్కరణములునసంతములు.అవతార పురుషుల కేగాని యిట్టివి సాధ్యములు కావు. ఆది శంకరాచార్యులుగూడ నలువది రెండవయేట నే యవతారము చాలించినట్లు అనుశ్రుతముగా వినవచ్చుచున్నది.

బసవేశ్వరుని చరిత్రమును మునుముందు కర్ణాటాంధ్రభాషలలో వెలువరించిన కవీశ్వరులు, కన్నడమున హంపి హరీశ్వరుఁడు, ఆంధ్రమున పాలకురికి సోమనాథుడు. వారు బసవేశ్వరుని సమీపకాలమువారు. హరీశ్వరునకు హరిహర దేవుఁడను నామాంతరము గూడఁగలదు. అతఁడు పలువురు శివభక్తుల చరిత్రములను కర్ణాట భాషలో "రగళె" యను దేశిచ్ఛందములో "శివగణదరగళె"అను పేరితో రచించెను. గిరిజా కల్యాణము మున్నగు ప్రౌఢకృతులఁగూడ రచించెను. అతఁడు బసవని చరిత్రమును "బసవదేవరాజరగళె" యను

పేరున రచించెను.అది లోకమునకు సమగ్రముగ లభింపలేదు. లభ్యమై నంతవఱకు మైసూరులో చాలకాలము క్రిందట నది ముద్రితమైనది. పాలకురికి సోమనాథుఁడు, "బసవపురాణము" అను పేరితో నేడాశ్వాసముల ద్విపదకావ్యమును రచించెను. అందు బసవేశ్వరునకు ముందువను, సమకాలమునను వెలసిన పలువురు పురాతనాద్యతన శివభక్తుల చరిత్రములుగూడ "మణిసూత్రభాతి"గా సమనుస్యూతములైనవి. బసవేశ్వరుని చరిత్రమును దొలుదొల్తఁ బురాణరూపమున రచించిన గౌరవము, ఆంధ్ర వీరశైవ కవిసార్వభౌముఁడగు పాలకురికి సోమనాథునకే దక్కినది. తరువాత రెండువందల సంవత్సరముల యనంతరము భీమకవి కర్ణాటభాషలో దానికి యథా మాతృకమైన యనువాద మొనర్చెను. సోమనాథుని యాంధ్ర ద్విపదకావ్యమున కాతని కాలముననే యాతని స్వయం శిష్యుఁడగు వేలాల వీరభద్రకవియు, అవంతరము మూఁడువందల సంవత్సరములకు సోమనాథుని శిష్య ప్రశిష్య కోటికిఁ జెందిన పిడుపర్తి సోమనాథకవియుఁ బద్యకావ్యములు రచించిరి. ఈ రెండవది మాత్రమే చిరకాలమునుండి యాంధ్రదేశమున సోమనాథుని ద్విపదకావ్యముతో పాటు ప్రచారమందున్నది. వేలాల వీరభద్రుని కృతి యసమగ్రముగా మూఁడాశ్వాసములు మాత్రమే నూతనముగ మహబూబు నగరములో ఉపాధ్యాయులుగ నున్న హస్నబాద నాగలింగశివయోగిగారికి దొరకినది. హరీశ్వర సోమనాథుల బసవ చరిత్ర కథనములోఁగొన్ని స్వల్పభేదములున్నవి. వానిని గూర్చి, ఇంతకు మున్ను మదరాసులో వెలువడిన "పరిశోధన" పత్రికలో (సం॥ 3 సం॥ 2) 1956 లో ఒక వ్యాసము ప్రకటించియుంటిని.

బసవేశ్వరునిమహాత్మ్యమాతఁ డొనర్చినవీరశైవమతోద్ధరణము సంస్కరణముల మూలముననేగాక యాతఁడు కన్నడభాషలో మాత్రాచ్ఛందరూపమున నసంఖ్యాకములుగ రచించిన గీతములవలన లోకము

నకు విశేషముగ వ్యక్తమైనది. అవి బసవ వచనములను పేరితో నిప్పుడు వ్యవహృతములగుచున్నవి. పాలకురికి సోమనాథుని బసవపురాణము నాలుగవ యాశ్వాసమున మడివాలు మాచయ్యగారి కథలో :

" లాలితంబుగ నాల్గు లక్షల మీఁద
నోలి నర్వది నాల్గు వేల గీతములు
గావించుటిది యెగ్గు గనియేవగించు
భావన నాకయ్యె నీవు గైసమి. "

అనుమాచయ్య బసవేశ్వరుల సంభాషణములో నుదాహృతములైన వాక్యముల వలన నీ వచనముల నాతఁడు లక్షలకొలఁది చెప్పినట్లు కానవచ్చును. కాని దేశదౌర్భాగ్యమువలన నివిచాలవఱకు వినష్టములై, రమారమి వేయినఱకు మాత్రము పరిశోధకుల విశేషపరిశ్రమమూలమున నిప్పటికి వెలువడి కన్నడభాషయందు ముద్రితములై ప్రచారమందున్నవి. అన్నియు బసవేశ్వరుని గురుఁడగు కూడలసంగమేశ్వరుని పేరనే యంకితములైనవి. ఇవి వేదవేదాంత సారములై విశేషముగ భక్తి, జ్ఞాన, నీతి, వైరాగ్య బోధకములై యలరారుచుండును. ఈ బసవ వచనములకు, బసవేశ్వరుని కాలమున నాతఁడు కల్యాణ పట్టణమున స్థాపించిన యనుభవ మంటపమున వసించిన శివ శరణలు తమతమ శివానుభవద్యోతకములుగా రచించి, ప్రచురించిన వచన వాఙ్మయమునకు కర్ణాట భాషలో విశిష్టస్థానమున్నది. నేటి కర్ణాట భాషా వాఙ్మయమునకు వానివలన జవసత్వము లేర్పడి పరిపుష్టత కలిగినది.

బసవేశ్వరుని మాహాత్మ్యము, మహాత్మాగాంధియే గాక పలువురు పాశ్చాత్య విద్వాంసులుగూడ నేనాఁడో యాతని వచనముల వలన గ్రహించి ప్రశంసించియున్నారు. గాంధి మహాత్ముఁడు తన సర్వోదయ సిద్ధాంతములకు, హరిజనోద్ధరణము, స్త్రీలహక్కుల సంరక్షణము మున్నగు వానికెల్ల మూలము బసవేశ్వరుని మహోపదేశము

లేయని బహిరంగసభలలో పలుసారు లుపన్యసించి, బసవేశ్వరుని మాహాత్మ్యమును నతివేలముగ ప్రశంసించియున్నాఁడు.

ఈ క్రింది యుదాహరణముల వలన బసవేశ్వరుని యెడ పాశ్చాత్యప్రపంచమునకుఁగల భక్తి గౌరవములు కొంతవఱకు వ్యక్తము కాఁగలవు.

"Whatever the legend may say about Basava, the fact is fully clear that he was the first Indian free thinker. He might be called the Luther of India. (Arthur Miller.)

"It was the distinctive feature of his mission, that while illustrious, religious and social reformers in India before him had each laid his emphasis on one or other items of religious and social reform, either subordinating more or less other items to it, or ignoring them altogether, Basava sketched and boldly tried to work out a large and Comprehensive Programme with the elevation and independence of woman-hood as its guiding points.

Nreither social conferences, which are annually held in these days, in several parts of India, nor social reformers can improve upon that programme as to the essantials. As was in substance remarked by the late Sir James Campbell, whose knowledge of Indian History, Customs and manners was almost phenomenal, the present day social reformer in India is but speaking the language and seeking to enforce the mind of Basava".

EXTRACT FROM :

Times of India 17th May 1918.

ఉన్నాడు మన భారతీయులు బసవేశ్వరుని మాహాత్మ్యములను బాగుగా గ్రహించి యాతని యుద్భవ కళ్యాణోత్సవమును దేశము నెల్ల యున్నచోట మహావైభవముతో నిర్వహింప నుద్యమించుట మిక్కిలి ముదావహము. ఇందుకై మూడేండ్లనుండి బసవసమితులు కర్ణాటాంధ్రదేశములందెల్లెడ చాల కృషిగావించుచున్నవి. ప్రధాన సమితి బెంగుళూరులో మైసూరు రాష్ట్రము, అహోరబాధామంత్రి శివశ్రీ B. D. Jetti B.A., L L.B., గారి యధ్యక్షతను స్థాపింపబడినది. దాని యుపసమితులు ఆంధ్రరాష్ట్రమునకుగూడ హైదరాబాదు, అనంతపురము, విజయవాడ, మున్నగు తావుల స్థాపితములై పనిచేయుచున్నవి.

బసవేశ్వరుని వచనములకు గ్రాన్థికి, ఆంధ్రమున సనువాదములు కొందఱు విద్వాంసులు చాల పత్రికల క్రిందటనే రచించి ప్రకటించిరి, ఇప్పుడు వానిలో ముఖ్యములైన మాటలనువదించిరి. వాని యనువాదములను సంస్కృతమునను, ఆంగ్లమునను, భారత దేశమందలి పలుభాషల ప్రధాన దేశభాషలలోను ప్రచురించుటకు బసవ సమితివారు ఉద్యమించినారు. మిత్రులు శ్రీ కోగాల రామయ్య M. A. (Lecturer Yuvaraja College Mysore) గారి యాంధ్రానువాదములలో నొక రెండు మచ్చున కుదాహరించెదను.

1. ఒంటి గర్భము సంసర్గమై లోలోనపడగి యుండె
ఓమ శ్రీవచులోని కన రుచిగ నొప్పి
కోరకములు పరిమళమున కూడుక
కూడల సంగమ దేవుని వలపు
కన్నడు వలపునోట పలరించెను

21. చెంప నెరసి చిబుకములపై ముడుతలు గాక యుండెడి
పల్లుదుల్లి దెమ్మువంగి యితరుల నాశ్రయింపక యుండెడి

కాళ్ళపైని కేలనూది కోలఁబట్టకముందె
ముప్పుచే నొవ్వుఁజెడకముండె
కొలువుమా! కూడల సంగమ దేవుని॥

బసవేశ్వరుని యష్టమ శతవార్షికోత్సవములు మైసూరు రాష్ట్ర ప్రభుత్వ యాజమాన్యమున 26-12-67 నుండి 28-12-67 తేదీలందు, బసవ కల్యాణపట్టముసను, 31-12-67 నుండి 2-1-68 తేదీలందు బసవేశ్వరుఁడు శివైక్యమందిన కూడలి సంగమేశ్వర క్షేత్రమందును నిర్ణితమగు కార్య ప్రణాళికలతో నిర్వహింపఁబడుచున్నవి.

Indian republic vice-president Hon'ble. V.V. Giri గారు ప్రారంభోత్సవము గావింతురు. వివిధ భాషలలోఁ బలువురు విద్వాంసులు రచించిన వ్యాస రాజములతో విరాజిల్లు "జ్ఞానప్రసాదము" అను స్మారక సంచిక (Commemoration Volume) కూడ నప్పుడు వెలువడనున్నది. మైసూరు ముఖ్యమంత్రి శివశ్రీ S. నిజలింగప్పగారు దాని నావిష్కరింతురు.

రాయలసీమలో శ్రీశైలక్షేత్రమందును, అనంతపురము నందును, ఆంధ్రరాష్ట్రధాని హైదరాబాదునందును, ఉత్తర సర్కారు జిల్లాలకంతట విజయవాడ యందునుగూడ నీయుత్సవములు మఱికొన్ని తేదులలో జరుపఁబడుచున్నవి. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్ పక్షమున నీసందర్భమున కానుకగా పరిషత్పత్రికయందు, ఈ వ్యాసమును ప్రకటించుచున్నాము. పాఠకులు బసవేశ్వర ప్రసాదమును బడసి చరితార్థులయ్యెదరుగాకయని యభిలషించుచున్నాగము.

శ్రీమజ్జగద్గురవే నమః

మహాత్మా నీకు కేల్మోడ్చెదన్ !!

శ్రీమతి యస్. హైమవతి.

మ. అమృతాద్వైతము భూరిశైఖరుల ది
గ్వ్యాప్తంబు గావించి దు
ర్దమదుర్ధాంతమతాంధకారపటుధూ
ర్తత్వంబు వారించి ని
త్యము నిష్కల్మష మాశ్రితావనము స
త్యస్ఫూర్తిమంతం బనం
తము జూపించి జనమ్ము గాచినమహా
త్మా! నీకు కేల్మోడ్చెదన్. 1

ఉ. ఆర్యపథంబు వీడి పర, మార్గవిభూతుల నుజ్జగించి సాం
కర్యము నూలుకోల్ప తమ, కమ్మను జూపెడిదుష్టరాక్షస
స్థైర్యము రూపుమాపినమహాత్తరశీలివి నీవు శంకరా
చార్య! నమస్కృతుల్ గొనుము, శాశ్వతనీతినొసంగుచుర్వికిన్.

మ. స్తవనీయాగమశాస్త్రవాదనకళో
దారుండవై పూజ్యహైం
దవధర్మోన్నతి దర్కయుక్తముగ ను
ద్ఘాటించి విఖ్యాతశాం
భవదీక్షాపరతన్ జగద్గురుడవై
వైశిష్ట్యముం బొంది స
త్కవివై పండితమౌళివైతివి నమ
స్కారింతు నీశక్తికిన్. ౩

శ్రీవిఘ్నేశ్వరపాదపంకజములు

శా. దేవానీకము భక్తితో గొలుచు నే
దివ్యాంఘ్రియుగ్మంబు, సం
సేవింపన్ వినుతింప నేచరణరా
జీవంబు లర్హంబు, లా
శావేశంబుల కేపదంబులు పరి
ష్కారంబులై పొల్చు నా
శ్రీవిఘ్నేశ్వరపాదపంకజములన్
చింతింతు నశ్రాంతమున్. 1

శా. వీవాదమ్ములు మాని మానసములో
విశ్వాసముం బూని సం
భావింపన్ భజియింప శాస్త్రవిధులన్
పాటించి యర్థించినన్
పావృణ్ణీరదమట్లు శోభనములన్
వర్షించి మెప్పించు నా
శ్రీవిఘ్నేశ్వరపాదపంకజములన్
చింతింతు నశ్రాంతమున్. 2

శా. కావంజాలు శుభమ్ము లీయగలుగున్
కావించుచో పూజలన్;
త్రావించున్ గరళాగ్నికీలలను దు
ర్ధర్షించి ద్వేషించినన్;
దీవించున్ కరుణన్, గ్రసించు నలుకన్;
దేదీప్యమానమ్ము లా
శ్రీవిఘ్నేశ్వరపాదపంకజములన్
చింతింతు, నశ్రాంతమున్. 3

నన్నెచోడుని పద్యము

శ్రీ చేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావు బి. ఏ., బి. ఇడి.

నన్నెచోడ మహాకవియొక్క కుమార సంభవములోని పద్య మీక్రింద నుట్టంకింపఁ బడినది—

ఉ. జీరిక కల్లుత్రావి మదసింధురగామిను లన్ని కేరియల్
వారుచు, గాఢుగీతములు పాడును, హొల్పుగ గ్రాలియాడుచున్,
గోరడమాడుచున్, బతులకున్ వశవర్తులుగాక మేరకున్
మీరుచు, వన్నెకాస్తలు రమింతురు ద్వీపినాంతరమ్ములన్.

(ఆ 6 ప 54)

ఆ పద్యమును గుఱించి వేదాల తిరువేంగళాచార్యులుగారు తమ గ్రంథములోని* యథోజ్ఞాపికలోనిట్లు విమర్శించిరి.— "ఈ పద్యమంతా అసందర్భమే. కేరియల్ వారడమేమిటి? కేరింతలు కొట్టుచున్నా రందురు. ప్రాసకోసమని యీ 'వారుచు' వచ్చినది. "హొల్పుగ గ్రాలుట," "పతులకు వశవర్తులుగాక" "మేరమీరుట" ఈ పునరుక్తు లేమిటి? "వశవర్తులుగాక" ఎవరు? వన్నెకాస్తలు వశవర్తినులగుదురా? వశవర్తులగుదురా? ఈ పదము తప్పు. ఇదియట గొప్పకవిత యట? ఈతడు మహాకవియట, పెద్దలు విచారించండి" యని, తమ మూల విమర్శలో మఱికొంతకూడ విమర్శించిరి.

నన్నెచోడ మహాకవి నన్నయభట్టుకి సుమారుగా రెండు వందలేండ్లు పూర్వపువాడు. అంతటి పూర్వపు కవిత్వములోని పదములకర్థ మొక్కొక్కప్పుడు సులభముగాఁ బోధపడదు. అతఁడు తంజాపూరి జిల్లాలోని యొరయూరునకుగాక కడపజిల్లాలోని యొరయూరిపుర వరాధీశ్వరుఁడు. అతని రాజ్యమునకు కన్నడ రాజ్యము సరిహద్దు. ఆ సందర్భములను మనసులో నుంచుకొని యతని కవిత్వమును గ్రహింపవలసియున్నది. పై పద్యములోని కొన్నిపదములను జూచెదము.

1) జీరిక కల్లు—ఈ నాటి యడవిజనులు "ఇప్పకల్లు"ను త్రాగెదరు. జీరిక శబ్దమిప్పుడు వాడుకలోఁ గన్పబడదు.

శ్రీవిఘ్నేశ్వరపాదపంకజములు

శా. దేవానీకము భక్తితో గొలుచు నే
దివ్యాంఘ్రియుగ్మంబు, సం
సేవింపన్ వినుతింప నేచరణరా
జీవంబు లక్ష్యంబు, లా
శావేశంబుల కేపదంబులు పరి
ష్కారంబులై పొల్చు నా
శ్రీవిఘ్నేశ్వరపాదపంకజములన్
చింతింతు నశ్రాంతమున్. 1

శా. వీవాదమ్ములు మాని మానసములో
విశ్వాసముం బూని సం
భావింపన్ భజియింప శాస్త్రవిధులన్
పాటించి యర్థించినన్
ప్రావృణ్ణీరదమట్లు శోభనములన్
వర్షించి మెప్పించు నా
శ్రీవిఘ్నేశ్వరపాదపంకజములన్
చింతింతు నశ్రాంతమున్. 2

శా. కావంజాలు శుభమ్ము లీయగలుగున్
కావించుచో పూజలన్;
త్రావించున్ గరళాగ్నికీలలను దు
ర్ధర్షించి ద్వేషించినన్;
దీవించున్ కరుణన్, గ్రసించు నలుకన్;
దేదీప్యమానమ్ములా
శ్రీవిఘ్నేశ్వరపాదపంకజములన్
చింతింతు, నశ్రాంతమున్. 3

నన్నెచోడుని పద్యము

శ్రీ చేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావు బి. ఏ., బి. ఇడి.

నన్నెచోడ మహాకవియొక్క కుమార సంభవములోని పద్య మీక్రింద నుట్టంకింపఁ బడినది—

ఉ. జీరిక కల్లు ద్రావి మదసింధుర గామిను లన్ని కేరియుల్
వారుచు, గాడుగీతములు పాడుచు, పొల్పుగ గ్రాలియాడుచున్,
గోరడమాడుచున్, బతులకున్ వశవర్తులుగాక మేరకున్
మీరుచు, నన్నికాంతలు రమింతురు దర్వీపినాంతరమ్ములన్.
(ఆ 6 ప 54)

ఆ పద్యమును గుఱించి వేదాల తిరువేంగళాచార్యులుగారు తమ గ్రంథములోని* యథోజ్ఞాపికలో నిట్లు విమర్శించిరి.— "ఈ పద్యమంతా అసందర్భమే. కేరియల్ వారడమేమిటి? కేరింతలు కొట్టుచున్నా రందురు. ప్రాసకోసమని యీ 'వారుచు' వచ్చినది. "పొల్పుగ గ్రాలుట," "పతులకు వశవర్తులుగాక" "మేరమీరుట" ఈ పునరుక్తు లేమిటి? "వశవర్తులుగాక" ఎవరు? వన్నెకాంతలు వశవర్తినులగుదురా? వశవర్తులగుదురా? ఈ పదము తప్పు. ఇదియట గొప్పకవిత యట? ఈతడు మహాకవియట, పెద్దలు విచారించండి" యని, తమ మూల విమర్శలో మఱికొంతకూడ విమర్శించిరి.

నన్నెచోడ మహాకవి నన్నయభట్టుకి సుమారుగా రెండు వందలేండ్లు పూర్వుడు. అంతటి పూర్వుపు కవిత్వములోని పదములకర్థ మొక్కొక్కప్పుడు సులభముగాఁ బోధపడదు. అతఁడు తంజావూరి జిల్లాలోని ఒరయూరునకుగాక కడపజిల్లాలోని ఒరయూరిపుర వరాధీశ్వరుఁడు. అతని రాజ్యమునకు కన్నడ రాజ్యము సరిహద్దు. ఆ సందర్భములను మనసులో నుంచుకొని యతని కవిత్వమును గ్రహింపవలసియున్నది. పై పద్యములోని కొన్ని పదములను జూచెదము.

1) జీరిక కల్లు—ఈ నాటి యడవిజనులు "ఇప్పకల్లు"ను త్రాగెదరు. జీరిక శబ్దమిప్పుడు వాడుకలోఁ గనఁబడదు.

శ్రీవిఘ్నేశ్వరపాదపంకజములు

శా. దేవానీకము భక్తితో గొలుచు నే
దివ్యాంఘ్రియుగ్మంబు, సం
సేవింపన్ వినుతింప నేచరణరా
జీవంబు లక్ష్యంబు, లా
శావేశంబుల కేపదంబులు పరి
ష్కారంబులై పొల్చు నా
శ్రీవిఘ్నేశ్వరపాదపంకజములన్
చింతింతు నశ్రాంతమున్.

శా. వీవాదమ్ములు మాని మానసములో
విశ్వాసముం బూని సం
భావింపన్ భజియింప శాస్త్రవిధులన్
పాటించి యర్థించినన్
పారిపూర్ణ్యరదమట్లు శోభనములన్
వర్షించి మెప్పించు నా
శ్రీవిఘ్నేశ్వరపాదపంకజములన్
చింతింతు నశ్రాంతమున్.

శా. కావంజాలు శుభమ్ములీయగలుగున్
శావించుచో పూజలన్;
తావించున్ గరశాగ్నికీలలను దు
ర్ధర్షించి ద్వేషించినన్;
దీపించున్ కరుణన్, గ్రసించు నలుకన్;
దేదీప్యమానమ్ములా
శ్రీవిఘ్నేశ్వరపాదపంకజములన్
చింతింతు, నశ్రాంతమున్.

నన్నెచోడుని పద్యము

శ్రీ టేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావు బి. ఏ., బి. ఇడి.

నన్నెచోడ మహాకవియొక్క కుమార సంభవములోని పద్య మీక్రింద నుట్టంకింపఁ బడినది—

ఉ. జీరిక కల్లు త్రావి మదసింధురగామిను లన్ని కేరియల్
వారుచు, గాఁడుగీతములు పాడుచు, ప్రాల్పుగ గ్రాలియాడుచున్,
గోఁడమాడుచున్, బతులకున్ వశవర్తులుగాక మేగకున్
మీరుచు, వన్నెకాస్తలు రమింతురు దద్విపినాంతరమ్ములన్.

(ఆ 6 ప 54)

ఆ పద్యమును గుఱించి వేదాల తిరువేంగళాచార్యులుగారు తమ గ్రంథములోని* యథోజ్ఞాపికలోనిట్లు విమర్శించిరి.—"ఈ పద్యమంతా అసందర్భమే. కేరియల్ వారడమేమిటి? కేరింతలు కొట్టుచున్నా రందురు. ప్రాసకోసమని యీ 'వారుచు' వచ్చినది. "ప్రాల్పుగ గ్రాలుట," "పతులకు వశవర్తులుగాక" "మేరమీరుట" ఈ పునరుక్తు లేమిటి? "వశవర్తులుగాక" ఎవరు? వన్నెకాస్తలు వశవర్తినులగుదురా? వశవర్తులగుదురా? ఈ పదము తప్పు. ఇదియట గొప్పకవిత యట? ఈతడు మహాకవియట, పెద్దలు విచారించండి" యని, తమ మూల విమర్శలో మఱికొంతకూడ విమర్శించిరి.

నన్నెచోడ మహాకవి నన్నయభట్టుకి సుమారుగా రెండు వంద లేండ్లు పూర్వపువాడు. అంతటి పూర్వపు కవిత్వములోని పదములకర్థ మొక్కొక్కప్పుడు సులభముగాఁ బోధపడదు. అతఁడు తంజాపూరి జిల్లాలోని వొరయూరునకుగాక కడపజిల్లాలోని వొరయూరిపుర వరాధీశ్వరుఁడు. అతని రాజ్యమునకు కన్నడ రాజ్యము సరిహద్దు. ఆ సందర్భములను మనసులో నుంచుకొని యతని కవిత్వమును గ్రహింపవలసియున్నది. పై పద్యములోని కొన్ని పదములను జూచెదము.

1) జీరిక కల్లు—ఈ నాటి యడవిజనులు "ఇప్పకల్లు"ను త్రాగెదరు. జీరిక శబ్దమిప్పుడు వాడుకలోఁ గన్పబడదు.

2) "కేరియల్ వారుచు" అనుపద సంపుటి యర్థమేమి? రికేయ యను మాట పూర్వపు దెలుగులో నుండినది. ఈ నాటి వాడుకనుండి తొలగినది. కాని యిది యిప్పటికిని కన్నడ భాషలో మిగిలినది.* కేరి = Street; lane తెలుగు భాషలో సందు, వీథి యని చెప్ప వచ్చును. ఆటవికలు దప్పత్రాగి వేర్వేఱు దారులలో పరుగిడిరి. మం దగామినులు తొడలు తెలియనప్పుడు చేసెడి పనిని కవి చక్కగా దెలియ జేసినాడు.

---

3) గాడుగీతములు—గాడు పదము గాలు అనగా చెడు కంపు అను పదమునుండి యేర్పడి యుండునని యాచార్యులుగారియూహ. కాని యాపదమే వేఱు. అ పదమిప్పటికిని తూర్పుగోదావరిజిల్లాలోని కోనసీమలో మిగిలియున్నది. కల్లుగీయుచు, కొబ్బరి, తాటి తోటలలో పనిపాల్లను చేసెడియొక శూద్రజాతివారికి గాకులని పేరు. కాఁబట్టి గాడుగీతములనగా కల్లు పాటలు లేక గాడ జాతివారు పాడెడి పాటలని చెప్పవలెను. ఈ కాలములో మనము గాడు గీతములను బాడుచున్నా రనక, త్రాగి తందనాలు త్రొక్కుచున్నారందుము. అనగా, వట్టి పాట లేకాక గంతులాటలుకూడ వేయుచున్నారని భావము. అదే విష యము నా మహాకవి "పొల్పుగ గ్రాలియాడుచున్"యను పద సంపు టినిగూడ జేర్చి విశదపఱచినాడు. "క్రాలు"అను పదమునకు గిరగిరఁ దిరుగు అనెడియర్థము శబ్దార్థచంద్రికలో నున్నది. క్రాలుశబ్దమున కున్న మఱియొక యర్థములో "మదనాగంబును బోలి క్రాలవలదా మాతెందులేకున్నతిన్" (అ 1 ప 40)లో వాడఁబడినది.

4) గోరడమాడుచున్—ఈ పద సంపుటిని యితర కవులు "గోరాడుచున్" అని వాడుచుండిరి. పోతన గజేంద్రమోక్షములో 'గొబ్బిళ్ళ గోరాడునున్' అని వ్రాసినాడు.

6) వన్నెకాన్తలు—ఇది కేవలము లేఖకుని పొరపాటని చెప్ప వచ్చును. అతనికి 'మన్నె'యను మాట తెలుగులో చిరకాలము నుండి వచ్చుచున్నది. ఇదె 'మన్నెసుల్తాన్' బిరుదులోనికిగూడ నెక్కినది. కాబట్టి యది 'వన్నె' కాదు 'మన్నె' మాత్రమే. మన్నెకాంతల నగానాటవికలుగదా? అడవి వారిని వన్నెకాంత లనుటలో సొగసు లేదు. వారు వన్నెలేని మన్నెకాంతలు మాత్రమె.

కాళిదాసు వైశిష్ట్యము—వ్యక్తిత్వము

శ్రీ అయ్యగారి నరసింహమూర్తి.

ప్రాచీనులు కవులైనను, గాయకులైనను, తత్త్వవేత్తలైనను, రాజకీయతంత్రజ్ఞులైనను, సామ్రాజ్యము నేలుచక్రవర్తులైనను, వైద్యులైనను, వైజ్ఞానికులైనను—విద్య నేర్చినవారిలోఁ బెక్కుఱుకు తమ నాటికే యేశాస్త్రము లెంతెంత వఱకుఁ బరిణతి చెందియుండినవో వానికి సంబంధించినవిషయముల నేకములు వారికి బాగుగాఁ దెలిసియుండిన వనువిషయము వారు రచించినగ్రంథములనుబట్టి తెలియుచున్నది అంతియకాక తాము నేర్చినవిషయముల నెచటనైన, నెపుడైన వెల్లడించుట కనువగురీతి నాయావిషయములను దమరసనలపై గుప్తపఱచుకొనెడివారు. "పుస్తకస్థా తు యా విద్యా పరహస్తగతం ధనం, కార్యకాలే తు సంప్రాప్తే న సా విద్యా న త ద్ధనమ్"అనుతలంపు గలిగినవారు వారు. "నైషధమ్ విద్వదౌషధమ్" అని వాసిగాంచిన శ్రీహర్షుఁడు, బౌద్ధాచార్యుఁ డైననాగార్జునుఁడు, కవికులగురు వగు కాళిదాసు నాతనికృతులకు వ్యాఖ్య లొనర్చినమల్లినాథుఁడు—వీరందఱు

బహుశాస్త్రకోవిదులే. వీరిలోఁ బెక్కురు కవులైనను భావనాశక్తిలోఁ గవిత నల్లఁగలనైపుణ్యమే కాక వారి కితరశాస్త్రములందుఁ గలవైదుష్యమును నసమానమే.

అందుఁ గాళిదాసు 'విశ్వకవి'గా విఖ్యాతి నార్జించినాఁడు. ఈతనిస్థానము సాహిత్యక్షేత్రములో నద్వితీయమైనది. భౌగోళికపరిజ్ఞానము, సౌందర్యాదిదృష్టి, దేశాటనాశక్తి, దృగ్గోచరవిషయశోధనాకాంక్ష, సునిశితజీవితానుభవము గలయీతఁడు 'రిక్తస్సర్వో భవతి హి లఘుః పూర్ణతా గౌరవాయ' అనుసూక్తి కనువగురీతిని శాస్త్రములను బ్రకృతిని నధ్యయనము చేసి యనన్యసామాన్యలోకవ్యవహారాభిజ్ఞతతోఁ బాటు, పచేళిమమైనభావనాశక్తిని బ్రహ్మజ్ఞానముగాఁ బరిణతి చెందునుపమాతత్త్వజ్ఞానమును బెంపొందించుకొనినాఁడు. వివిధము, విస్తారము, ననవద్యము, ననర్ఘము నైన యీ విశిష్టజ్ఞానమును కేవలశాస్త్రభాషావైదుష్యప్రకటనార్థముగాఁ గాక ప్రకరణమున కనువగుభావములతో, దాని కనువగుఛందములో సర్వాంగసుందరము, శ్రుతిసుఖదము, హృదయాహ్లాదముగా నేతద్భావార్థమును వెలువరింపఁ గలపదవిన్యాసముతో మనోహర మగునుపమలలోఁ బొదుగుట యీతనివిశిష్టత, విజ్ఞత కూడ. ఆ కారణముననే కవికులగురుని గైర్వాణవాణీపదమంజీరశింజిని మంజులమై యీనాటికిని రసజ్ఞులచేనాస్వాదింపఁ బడుచున్నది.

కాళిదాసు భారతదేశమున జన్మించినను నాతని వాణి ప్రపంచమందలి జనుల నాకర్షించి యలరించుట యీతనికిఁగల ప్రత్యేకతలలో నొకటి. ఈతని యుపమలనుష్టుప్ ఛందములో నొకపాదములో నిమిడి గంభీరములు, సుందరములు, నిర్దుష్టములు నై ప్రసాదగుణముతో నొప్పుచుండును. ఉపమానోపమేయములపోలిక పాలు- పంచదారల సంయోగమువలె నతిరుచిరమై యుండును. భాషపై నీతనికిఁ గల యధికార మసామాన్య మైనది. శబ్దశక్తి నెఱుంగుటలో మేటి. ఇఁక

ప్రతిభ విశ్వతోముఖ మైనది. వర్ణనావిషయములు నిసర్గమధురములు నై యుండును.

మహాకవికి బహుశాస్త్రపరిజ్ఞాన మావశ్యకము. కవులలోఁ బెక్కుఱు బహుశాస్త్రపరిజ్ఞానము లోకజ్ఞత కలిగియు కొందఱు పాండిత్యప్రకర్ష నిరూపణకు చిత్రవిచిత్రకవిత్వనిరూపణకు లోనుగాగా మఱి కొందఱు సందర్భశుద్ధిని పాటింపక తమకుఁ దెలిసినవిషయముల నేకరువుపెట్టఁ దొడంగిరి. ఇట్టిగుణములు మందునకైనను లేకుండుట యీతనిలోఁ గల మఱియొక విశేషము.

ఈతఁడు ఆత్మగౌరవము తనకళయం దత్యంతపూజ్యభావము కలిగినవాఁడు. పాండిత్యమునందు దిట్టతనము నాత్మవిశ్వాసము నధికముగాఁ గలవాఁ డగుటచే నాచంద్రతారార్కముగ వఱలుచు సప్త సంతానములలో నొకటి యగుసాహితీక్షేత్రమునఁ దనకుఁ గలుగు స్థానమును భంగ్యంతరమున గంభీరముగ నీక్రిందిశ్లోకములో వెలువరించినాఁ డని చెప్పవచ్చును." పరివృద్ధా హీయతే చన్ద్రః సముద్రోఽపి తథా విధః స తు తత్సమవృద్ధిశ్చ న చాభూతా వివ క్షయా రఘు (17-21) చంద్రుఁడు దినదినాభివృద్ధి చెందినట్లే క్షయమును బొందును. సముద్రమును నదేవిధముగ నుండును. కాని యీయనఁ (చంద్రసముద్రములవలె) వృద్ధిచెందువాఁడే కాని యెన్నఁడును క్షయమునుమాత్రము పొందఁడు. ఆహా! ఏమి క్రాంతదర్శిత్వము. 'ఋషీణాం పునరాద్యానామ్ వాచ మర్థో నుధావతి'- అనిగదా సూక్తి సూక్తు లెన్నటికిని నవితథములు గావుగదా! మఱియు రఘువంశ దశమసర్గలో పురాణస్య కవే స్తస్య వర్ణస్థానసమీరితా, బభూవకృత సంస్కారా చరితార్థైవ భారతీ (రఘు. 10-37) అని పలికినాఁడు. (రఘు. 10-37) ఇదియును యథార్థమే.

ఘన మగువిద్యాసంపద గలిగియు నహంకారాదిగుణములు లేక సత్త్వగుణప్రధానుఁడై వినయసౌశీల్యాదిసుగుణసంయుతుఁ డగుట విశేషములలో విశేషముగదా! రఘువంశమున మన్దః కవియశఃప్రార్థీ గమిష్యా మ్యుపహాస్యతామ్ ప్రాంశులభ్యే ఫలే లోభా దుద్బాహు రివ వామనః' అని వినయగుణమును బ్రదర్శించినాఁడు. 'మాళవిక' ప్రస్తావనలో పురాణ మిత్యేవ న సాధు సర్వం న చాపి కావ్యం నవ మిత్యవద్యమ్ సన్తః పరీక్ష్యాన్యతర ద్భజన్తే మూఢః పరప్రత్యయ నేయబుద్ధిః॥ అని రసజ్ఞశేఖరులే తనరచనయందలి బాగోగులను గ్రహించి తెలిసికొనగలుగుదు రనినాఁడే కాని తనకుఁ దానై తన్నుగూర్చి గాని తనరచనను గూర్చి గాని యేమియు వాకొనలేదు. వయసుతోఁబాటు మేధ, యారెంటితోఁబాటు రచనాపాటవము మిక్కుటమైనను, నాతనిలో నౌద్ధత్యముమాత్రము తలయెత్తలేదు. పరిశ్రమతో యథాక్రమముగాఁ బరిణతి చెందినపిమ్మట రచింపఁబడిన నాటకరాజమున కభిజ్ఞానముగా జగద్విఖ్యాతి గాంచినయభిజ్ఞానశాకున్తలమునఁ గూడ "ఆపరితోషా ద్విదుషాం న సాధు మన్యే ప్రయోగవిజ్ఞానమ్ బలవదపి శిక్షితానాం ఆత్మ న్యప్రత్యయా చేతః॥ (నా నేర్పును బండితులు కని మెచ్చునంతవఱకు నేను సరియగు నని నమ్మఁజాలను. లోకములో నెంతప్రయత్నముతో నేర్చినవానికైనను దనయభిప్రాయముం బట్టియే తననేర్పున నమ్మకము కుదురదు.)

సదసద్వివేచనాజ్ఞానము నొసఁగుచు మోక్షమునకు మార్గమును (సా విద్యా యా విముక్తయే) జూపువిద్యను నేర్చి బహిరంతర్గతముల జ్ఞానదీప్తితో వెలుఁగొందుచు జీవితపరమార్థమును దెలిసికొని పరమేశ్వరాంఘ్రిధ్యానైకశీలతత్పరుఁడై జ్ఞానధ్యానముల మూలమున శివైక్యమును జెందగోరినవ్యక్తికి వినమ్రభావముగాక యౌద్ధత్య మెట్లు పొడసూపును ?

ఈతని గ్రంథారంభశ్లోకములనుబట్టి యాతఁడు శైవోపాసనాప్రవృత్తి యధికముగాఁ గలవాఁడని తెలియుచున్నది. అయినను నీతనికి మతసహనము మెండుగాఁ గలదని రఘువంశ (10 వసర్గ) కుమారసంభవములందలి విష్ణ్వాది దేవతావర్ణనలనుబట్టి తెలియును. మఱియు నావర్ణనలు మనోహరములై పాఠకుల కాయామూర్తులు దృగ్గోచరమగు నన్నను నతిశయోక్తి కాదు. త్రిమూర్త్యాత్మక మగు భగవంతుని గూర్చి నమో విశ్వసృజే పూర్వం విశ్వం తదను బిభ్రతే అథ విశ్వస్య సంహర్త్రే తుభ్యం త్రేధా స్థితాత్మనే॥ (అదిలో విశ్వమును సృజించు తరువాత దానిని భరించి యనంతరము దానిని సంహరించుచు త్రిమూర్తుల పరిణమించిన ఓ దేవా! నీ కిదే నమస్కారము) అని పలికినను నీశ్వరుఁడే సర్వవ్యాపకుఁ డనువిషయముపై నీతనికి దృఢవిశ్వాసము గలదు. శాకుంతలమునందలి నాందీశ్లోక మగు యా సృష్టిః స్రష్టురాద్యా। యనునది పై విషయమున కభిజ్ఞానముగా నున్నది. ఈశ్వరుఁడు జీవుడు, మాయ- బ్రహ్మ ఆత్మ- పరమాత్మ- వీని సంబంధము శైవాచార్యుఁ డగుశంకరుఁ డెఱింగినట్లే యీతఁడును నెఱుంగును.

నిష్కామకర్మ- భగవద్ధ్యానము- పునర్జన్మ లేకుండ చేసికొనుటకు సాధనము లని నమ్మినవాఁడు. భగవద్ధ్యానమువలన ననేకలాభము లుండు నని విక్రమోర్వశీయ నాందీశ్లోకమున వ్యక్తము చేసినాఁడు.

వేదాన్తేషుయ మాహు రేకపురుషం వ్యాప్యస్థితం రోదసీ
యస్మిన్ ఈశ్వర ఇత్యనన్యవిషయః శబ్దో యథార్థాక్షరః। అన్తర్యశ్చ
ముముక్షుభి ర్నియమితప్రాణాదిభి ర్మృగ్యతే స స్థాణుః స్థిరభక్తియోగ
సులభో నిశ్శ్రేయసా యాస్తు వః॥

జీవిత మన నేమి? దాని లక్ష్య మేమి? మానవుఁడు భగవంతునిఁ జేరుటకుఁ జేయవలసిన ప్రయత్నములు. ఈవిషయములను బాగుగాఁ దెలిసికొని యారీతిని నడచుకొనినవ్యక్తి.

కష్టసుఖముల పరివర్తన మే జీవితము. అది మరణముతో నంత మొందును". We are such stuff; As dreams are made of and our little life;is rounded with a sleep-Shakespeare. మఱియు నీలోకమున కష్టసుఖము లెవ్వరికిని శాశ్వతములు గావు. 'కస్యైకాన్తం సుఖ ముపనతం దుఃఖ మేకాన్తతో వా నీచై ర్గచ్ఛ త్యుపరిచదశా చక్రనేమిక్రమేణ' (మేఘ. 2-48).

పుణ్యక్షయ మయినపుడు భగవదనుగ్రహమువలన మర్త్యలోకమున మానవులుగా బుట్టుచుందు రనియు, పరమేశ్వరునిసృష్టిలో నీమానవజన్మ యుత్కృష్ట మైనదని యట్టిజీవితమును క్షణముగడపినను చాల లాభదాయక మని యట్టిజన్మమును బొందినమానవుడు దైవమున కెల్లపుడు కృతజ్ఞుడై యుండి తనకు విహిత మైనధర్మము నాచరించుచు భగవద్ధ్యానముతో బరమేశ్వరునిలో నైక్యము పొందవచ్చు నని తెలిపినాడు.

ధర్మాచరణమునకు శరీరము ముఖ్యసాధనము "శరీర మాద్యం ఖలు ధర్మసాధనమ్" (కుమార 5-33) ప్రకృతిలో బుట్టిన వన్నియు గిట్టవలసి యున్నను క్షణకాల మూపిరి పీల్చి యాకాలమును సద్వినియోగము చేసికొనినయెడల భగవదనుగ్రహమును బడయుగలము.

"మరణం ప్రకృతి శ్శరీరిణాం వికృతి ర్జీవిత ముచ్యతే బుధైః క్షణమ ప్యవతిష్ఠతే శ్వసన్యదిజంతు ర్ననులాభవా నసౌ॥ (రఘు. 8-87).

పై దానినిబట్టి భగవంతునిగూర్చి తెలిసికొనుచు నాత్మరక్షణము చేసికొనుటయే వ్యక్తి జీవిత మనుట కాళిదాసుభావ మని విశదమగుచున్నది.

సాధనములమూలమున స్వయంసంపూర్ణత్వమును (Self perfe ction) బొందవచ్చును. ఆసాధనములు శాస్త్రములందు వివ

ఠింపఁబడినవి. అవియే మానవున కున్నతపథమును జూపుదివ్వెలు, ఎట్లన 'శ్రుతే రివార్థస్స్మృతి రన్వగచ్ఛత్' (రఘు. 2-12).

'త దిచ్ఛామో విభో స్రష్టుం సేనాన్యంతస్య శాన్తయే కర్మ బన్ధచ్ఛిదం ధర్మం భవస్యేవ ముముక్షవః (కుమా. 2-51).

సంసారబంధమును ద్రెంచువారు దానికిఁ గారణ మగుధర్మము నెట్లు కోరుదురో) ఉద్ఘాతః ప్రణవో యాసాం న్యాయై స్త్రిభి రుదీరణమ్ కర్మయజ్ఞః ఫలం స్వర్గ స్తాసాం త్వం ప్రభవో గిరామ్ (కుమా. 2-12)

త్వా మామనంతి ప్రకృతిం పురుషార్థప్రవర్తినీమ్ తద్దర్శిన ముదాసీనం త్వా మేవపురుషం విదుః (కుమా. 2-13).

(వేదములకు మొదట నోంకార ముండునో యుదాత్తాను దాత్తస్వరితము లుచ్చారణమో పని యజ్ఞమో ఫలము స్వర్గమో యట్టివేదములకే నీవు కారణుఁడవు. దేవా సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మక మయినపురుషునకు భోగమోక్షములను సమకూర్చు ప్రకృతిగాఁ జెప్పుదురు. నీవే యాప్రకృతి నుదాసీనభావముచే చూచునాత్మ వని తలంతురు).

మమాపి చ క్షపయతు నీలలోహితః పునర్భవం పరిగతశక్తి రాత్మభూః (శాకుం. 7-35).

కాయికవాచికవిషయములకంటె మానసికవిషయములే వ్యక్తి జీవితములోఁ బ్రధాన మనినాఁడు. మానవుఁడు మనఃపూర్వకముగాఁ బట్టుదలతో మనస్సును నింద్రియములను చెడుకార్యములు, చెడుమాటలు, చెడుతలంపులపై పునకు మఱలకుండ నడుపుటలోఁ బెట్టుకొని పరిశుద్ధాంతరంగుఁడై యుండవలెను. మనోనైర్మల్యము క్లిష్టదశలో మానవునకు సన్మార్గమును జూపును. 'సతాం హి సందేహపదేషు వస్తుషు ప్రమాణ మన్తఃకరణప్రవృత్తయః (శాకుం 1-19).

క్రోధకలమధ్య దృఢచిత్తము కావలయును. అనఁగా వాంఛల ననుసరించి చిత్తమును యథేచ్ఛముగాఁ దిరుగనీయకుండఁ జేయుట. (వికారహేతౌ సతి వికిృయన్తే యేషాం న చేతాంసి త ఏవ ధీరాః (కుమా. 1-59).

పెద్దలయెడ నవినయావిధేయతలు శ్రేయః ప్రతిబంధకము లని నాఁడు. ప్రతిబధ్నాతి హి శ్రేయః పూజ్యపూజావ్యతిక్రమః (రఘు.1-79)

అవినాశనకారి యైనయాత్మ పునర్జన్మలవిషయము కాళిదాసు నకుఁ దెలియుటయే కాక వానియందును నీతనికి నమ్మకము గలదు.

మాయావరణము తొలఁగి సంచితకర్మక్షయ మయినపు డాత్మ పరమాత్మలో లీన మగును. ఇది వేదాన్తతత్త్వము. తమసః పరమా పదవ్యయం పురుషం యోగసమాధినా రఘుః (రఘు. 8-24).

కార్యసంస్కారబీజములు మాత్రము నష్టముగావు.

'ప్రపేదిరే ప్రాక్తనజన్మవిద్యాః' (కుమా. 1-30) భావస్థిరాణి జననాన్తరసౌహృదాని (శాకుం.) మనో హి జన్మాంతరసంగతిజ్ఞమ్ (రఘు. 7-15).

పూర్వకర్మలవలననే యీలోకములో బంధుత్వము స్నేహము కలుగుచుండును. కనుకనే పూర్వజన్మవిషయము లీజన్మలోఁ దెలియ కున్నను బాగుగా నలవాటుపడినమార్గమున బండి పోవురీతిగా నాయా పరిధులలో మనసు తిరుగుచు సుఖదుఃఖములను బొందుచుండును. ఈ విషయమై మల్లినాథు డీవిధముగ వ్యాఖ్యానించినాఁడు.

"త దే వేద ఖితి వి శేషప్రత్యభిజ్ఞాభావేఽపి వాసనావశా దను భూతార్థేషు మానసీప్రవృత్తి రస్తీ త్యేతావతై వోక్తం సంగతిజ్ఞ మితి తేన జ్ఞానేన ప్రవర్తిత ఇత్యర్థః॥

ఇఁకఁ బరలోక మందిన దేహులు వారివారి కర్మపరిపాకమును బట్టి వేఱువేఱుదారులలోఁ బయనింతురు. పరలోకజుషాం స్వకర్మభి ర్గతయో భిన్నపథాహి దేహినామ్' (రఘు. 8-85).

ధర్మకార్యాచరణమున కుపకరణ మైనశరీరమును గృహస్థాశ్రమమునం దుంచవలెను. ఏలయన గా గృహస్థాశ్రమమే సర్వాశ్రమముల వారికి సేవఁజేయుటకుఁ దగియున్నది.

"ద్వితీయం సర్వోపకారక్షమ మాశ్రమః" (రఘు. 5-10)

"యథా మాతర మాశ్రిత్య సర్వే జీవన్తి జన్తవః వర్తన్తే గృహిణం తద్వ దాశ్రిత్యేతర ఆశ్రమాః (మను) తపోదానాది పుణ్యకర్మలచేఁ బరలోకసుఖము మాత్రమే కలుగగా మంచివంశమునందు కలిగెడు సంతానము ఇహపరలోకసుఖముల రెంటిని సమకూర్చును. 'లోకాన్తరసుఖం పుణ్యం తపోదానసముద్భవమ్ సంతతి శ్శుద్ధవంశ్యా హి పరత్రేహ చ శర్మణే' (రఘు. 1-69).

తపోదానాదులవలన సంఘటిత మగుపుణ్యము పరలోకసుఖ ప్రదము. మఱి శుద్ధవంశములోఁ బుట్టినసంతతి సుఖమునకే కాక యిహపరలోకసుఖములకుఁగూడఁ గారణ మగునుగదా! పవిత్రత, మితభాషిత్వములనుగూర్చి నొక్కిచెప్పినాఁడు. "సత్యాయ మితభాషిణాం" (రఘు. 1-7).

పాపమునుండి వైదొలఁగి పరోపకారచింతనతో నమలినమై ధర్మబద్ధముగా నుండుటయే జీవిత మని, వినయము, ప్రాణులయెడ దయాళుత్వము శాన్తము చిత్తస్థైర్యము గలిగియుండువాడు సత్పురుషుల యాశీస్సుల కర్హుఁడై సుఖములను బొంద వీలగు ననినాఁడు. ఈ విశిష్టగుణగణభూషితుఁడే కాళిదా సని యాతనిగ్రంథములను క్షుణ్ణముగఁ జదివినవా రెఱుంగఁగలరు.

సుందరవనాంతర్గ్యా మైనపర్ణకుటీరము లనిన నీతనికిఁ బ్రత్యేకాభిమానము. పుణ్యాశ్రమ. పుణ్యమూర్తులదర్శనమువలన శుభములు చేకూరఁగల వని యాతనిభావన. 'పుణ్యాశ్రమదర్శనేన తావ దాత్మా పునీమహే' అని శాకున్తలమున దుష్యన్తునిచే ననిపించినాఁ

డు. శృంగారప్రధానమైన మేఘమున యక్షుఁడు మేఘునితో 'నీవు మహాకాళక్షేత్రమున కేగునప్పటికి సాయంకాలము కాకపోయినను సాయంకాల మగువఱకును నచటనే వేచియుండుము. శివపూజాసమయమున నీ వురుముదు వేని శివునిసేవలోఁ బటహమును మ్రోయించిన పుణ్యమును బొందఁగలవు. ఈ ఉదాహరణము కాళిదాసునకుఁ గల యమితభక్తిప్రపత్తులకు నికషోపలము.

నయనానందకరము, ప్రశాన్తయుతము నగుపర్ణశాలవాతావరణమును రఘువంశ, శాకుంతలముల వర్ణింపఁబడినది. కుమారసంభవమున శివపార్వతుల తపోవనభూములు వర్ణింపఁబడినవి. ఇవి యన్నియు నేత్రగోచరములై నయనములకు హృదయమునకుఁగూడఁ బ్రీతిని గలిగించునట్టివై యున్న వనుటలో నతిశయోక్తి లేదు. ఈ వర్ణనలాతనిసౌందర్య సమారాధనకు పరిశీలనకు వర్ణనావైచిత్రికి, శబ్దాధికారమునకుఁ దార్కాణము లైనవి. మఱియు వీనినిఁ జదువునపుడు పాఠకుఁడై తన్మయుఁడై ఆ నాలోవల సంచరించుచున్నటుల దృప్తి నొందఁగలఁడు.

నెమలి యనినను దీపశిఖ యనినను నీతని కధికప్రీతి. 'దీపశిఖ' ననేకసందర్భముల వర్ణించి సంచారిణీ దీపశిఖేవ రాత్రౌ' 'దీపశిఖా' యనుబిరుదమును బొందినాఁడు. ఇందుమతీ స్వయంవరసందర్భమున స్వయంవరమునకు విచ్చేసినరాజులవిలాసచేష్టలను వర్ణించి "కాళిదాసో విలాసః" అని ప్రశస్తిని బడసెను.

ఈదనికి గో వనినను, గోపూజ యనినను పూజ్యభావము గలదు. రఘువంశమున గోవుయొక్క యుత్తమత్వమును, పవిత్రతను వర్ణించినాఁడు. శబ్దశక్తిని బాగుగా నెఱింగిన వాఁడగుటవలన నీతనికి మంత్రములయందును నమ్మిక గల దని తెలియనగును. (రఘు. 11-9 బల, అతిబల).

విద్యావిషయమై తనకుఁ గల భావములను గాళిదాసు మాళవిక నాటకమున హరదత్తగణదాసులను బురస్కరించుకొని చక్కఁగా వ్యక్తపఱచినాడు. ప్రతివ్యక్తికిని కులవిద్యయం దభిమానము మెండుగా నుండును. 'కామం ఖలు సర్వస్యాపి కులవిద్యా బహుమతా!' ప్రతి మానవునకు నేమియో యొకవిద్యలో నభిరుచి యుండితీరును. ఆవ్యక్తుల యభిరుచుల ననుసరించి సుశిక్షితుఁడైన గురువొకఁడు వాని నుంచినచో గురుశిష్యు లిరువురు ప్రకాశవంతు లగుదురట. 'పాత్రవిశేషే న్యస్తం గుణాన్తరం వ్రజతి శిల్పమాధాతుః' అది యెట్లనఁగా జలమివ సముద్రశుక్తౌ ముక్తాఫలతాం పయోదస్య" జ్ఞాన మొసఁగిన గురువును స్మరించి కృతజ్ఞుఁడుగా నుండవలెను" దేవ శ్రూయతాం మయా సుతీర్థాత్ అభినయవిద్యా శిక్షితా దత్తప్రయోగ శ్చాస్మి దేవేన దేవ్యా చ పరిగృహీతః (ప్రథమాఙ్కం) సమవిద్యఁ గలవారి మధ్య యశఃస్పర్థ యుండుట సహజము. "ప్రాయః సమానవిద్యాః పరస్పరయశః పురోభాగాః". అట్టి విద్యాధికులలో వయోవృద్ధులకుఁ బ్రాధాన్య మీయవలయు నని చెప్పినాడు. "నను సమానేఽపి జ్ఞానవృద్ధభావే వయోవృద్ధత్వాత్ గణదాసః పురస్కార మర్హతి॥.

విద్యావంతుని శక్తిసామర్థ్యములను దెలిసికొనుట లేక వ్యక్తి చేయు నిర్ణయముపై విశ్వాస ముంచుట తగదట. "సర్వజ్ఞస్యాప్యేకాకినో నిర్ణయాభ్యుపగమో దోషాయ". పరీక్షాధికారులు పక్షపాతరహితులు, సమర్థులు కానియెడల వ్యక్తులప్రజ్ఞాప్రాభవములు శక్తియుక్తులు వెలడి కాఁజాలవు. "అలం ఉపాలంభేన పత్తనే విద్యామానేఽపి గ్రామే రత్నపరీక్షా"॥

సుశిక్షితు లందఱు గురుపీఠమున కర్హులుకా రనుచు వ్యక్తిలో విద్య యేయేరీతుల ప్రకాశించునో యెట్టివాఁడు గురుపీఠమున కర్హుఁడో యెవరిని సద్గురు వని చెప్పవలెనో యీ క్రిందిశ్లోకములందుఁ దెలిపినాఁడు.

"సుశిక్షితోఽపి సర్వ ఉపదేశదర్శనే న నిపుణో భవతి". శ్లిష్టా క్రియా కస్యచి దాత్మసంస్థా, సంక్రాంతి రన్యస్య విశేషయుక్తా, యస్యోభయం సాధు స శిక్షకాణాం ధురి ప్రతిష్ఠాపయితవ్య ఏవ. మందమతులను స్వీకరించుటలోనే గురువుల మేధాసంపన్నత తెలియఁగలదు. ఏవ మాపద్యతే వినేతు రద్రవ్యపరిగ్రహోఽపి బుద్ధిలాఘవం ప్రకాశయతి. మరియు నేర్చినవిద్య విబుధులయెదుట పరీక్షకుఁ దాళఁజాలునో వానివిద్యయె విద్య. వాని నేర్పే నేర్పట. "ఉపదేశం విదుః శుద్ధం సన్తస్త ముపదేశినః శ్యామాయతే న యుష్మాసు యః కాఞ్చన మివాగ్నిషు॥. ఎవడు కొంతకీర్తి గడించి భుక్తికి గడించుచు విద్యావ్యాసంగములలోఁ జొల్గొనక పరు లేమనుకొన్నను దమకీర్తిప్రతిష్ఠలకు భంగమురా దని యోచించుకొనునో యట్టివానివిద్య కేవలము భుక్తికొఱకు మాత్రమే యని యాతఁడు విద్య నమ్మువర్తకుఁ డని తెలిపినాఁడు. "లబ్ధాస్పదోఽస్మీతి వివాదభీరో స్తితిక్షమాణస్య పరేణ నిన్దామ్ యస్యాగమః కేవలజీవికాయై తం జ్ఞానపణ్యం వణిజం వదన్తి (1-17). చదువఁగాఁ గన్ను లున్నను దీపములేనిదే చీకటిలోనివస్తువులను గాంచ లేనియట్లు చదివినవిద్యను సక్రమముగా వినియోగింప నేర్వనిచో నావిద్యయు వ్యర్థమే యనినాఁడు." దృశ్యం తమసి న పశ్యతి దీపేన వినా సా చక్షు రపి. (1-9). ఈరీతిని కాళిదాసు విద్యాగురుశిష్యులనుగూర్చి యెల్ల దేశములవారికిని నెల్ల కాలములకు సరిపడు రీతిగా నమాల్యము లగువిషయములను నవకాశమును బురస్కరించుకొని మాళవికలో నిక్షిప్తము చేసినాఁడు.

కాళిదాసునకు తన దేశముమీఁదను, తనజన్మభూమియందును నమిత మగుభక్తి, గౌరవము నభిమానము గలదు. ఈవిషయము రఘువంశమునఁ ద్రయోదశసర్గలోఁ జక్కఁగాఁ దెలుపఁబడినది. తన దేశము దేవతలకు నిలయ మగుటచేఁ బుణ్యభూమి యని, సకలభోగ్య

శ్వర్యములకు నిలయ మని, మీఁదుమిక్కిలి యీ దేశమునకు సౌభా
గ్య దేవతాశీర్వాదము గలదని చాటినాఁడు. రఘువంశ మేఘసందేశ
ములందు భారత దేశమునఁ జూడఁదగినప్రదేశములను దెలిపినాఁడు.
కుమారసంభవమున హిమాలయములందలి ప్రకృతిసౌందర్యమును,
దానియౌన్నత్యమహనీయతలను వర్ణించినాఁడు. గంగానదివర్ణనను
చాల మనోజ్ఞముగఁ జేసినాఁడు. కాశ్మీరమునందలి కుంకుమపుష్పము
నుగూడ వర్ణించినాఁడు. హిందూ దేశమునందలి కొన్ని ప్రదేశములు
మాత్రమే కాక భారత దేశ మంతయు నొకదివ్యక్షేత్ర మని యెలుఁ
గెత్తి చాటినాఁడు. ఇందలిజనులు శౌర్యపరాక్రమవిలసితు లని యిం
దలిప్రకృతిసంపద యపారమగుటయే కాక ప్రపంచమున కన్నివిధముల
మార్గదర్శక మని (స్థితః పృథివ్యా మివ మానదణ్డః) భారత దేశాధిక్య
మును, విశ్వాసములోఁ గూడినజాతియున్నతదృక్పథమును రాజు ప్రజ
లను పాలించు తెఱంగును (సపితా పితరస్తాసాం కేవలం జన్మహేతవః
(రఘు 1-24) వర్ణించి భారత దేశ మన్నివిధముల నిరుపమాన మైన
దనినాఁడు.

అవని యంతయు నేకచ్ఛత్రాధిపత్యమునకు రావలె ననెడియా
కాంక్ష గలిగినవాఁడు. ఈయంశము శాకుంతలమున మనకు స్పష్టముగా
గోచరించును. 'రథేనానుద్ఘాతస్తిమితగతినా తీర్ణజలధిః పురాసప్తద్వీపాం
జయతి వసుధా మప్రతిరథః (శాకుం. 7-33).

సర్వశాస్త్రపారంగతుఁడు కాళిదాసు. ఈతని బహుముఖీనపాం
డితీప్రతిభనుగూర్చి వేఱొకతఱి ముచ్చటింపఁదలంచితిని గాన ప్రస్తుత
మునకు స్థాలీపులాకన్యాయమున రెండుమూఁడు ఉదాహరణములను
దెలియఁజేసెదను. "వాగర్థా వివ సంపృక్తౌ వాగర్థప్రతిపత్తయే
జగతః పితరౌ వన్దే పార్వతీపరమేశ్వరౌ" (రఘు 1-1). (వాక్కును
నర్థంబును నొండొంటితో నిత్యముగాఁ కూడియున్నవిధమున నొండొక
రితో నిత్యముగాఁ గూడియున్న పార్వతీపరమేశ్వరులను వాగర్థజ్ఞాన

మును నాకు ననుగ్రహించుటకై నమస్కరించుచున్నాను). "తా నరాధిపసుతా నృపజాత్మజైస్తే చ తాభి రగమన్కృతార్థతామ్ సోఽభవద్వరవధూసమాగమః ప్రకృతి - ప్రత్యయయోగసన్నిభః (రఘు 11-56). సీతారామాదివివాహఘట్టము. ఈ రెండు ఉదాహరణములు నాతని శబ్దవ్యాకరణపరిజ్ఞానములకు మచ్చుతునకలు. స్త్రీల తీరు తెన్నులను గూర్చి పరిశీలించుటలోఁ గాళిదాసునకుఁ బ్రత్యేకాసక్తి కుతూహలము గలదు. తండ్రిపార్శ్వతలముననుండి పెండ్లివార్తలు వినుచున్నపార్వతిచేష్ట నీవిధముగఁ గుమారసంభవమున వర్ణించినాఁడు.

"ఏవం వాదిని దేవర్షౌ పార్శ్వే పితు రధోముఖీ లీలాకమలపత్రాణి గణయామాస పార్వతీ"

వీరరసములోను యుద్ధవీరముకంటె దానధర్మవీరములపట్ల నాతఁడు మొగ్గుచూపును. నిశ్శేషవిశ్రాణితకోశజాతుఁడైన రఘువు దానమును, మాంసపుముద్దవలె స్వదేహమును సింహమున కర్పించిన దిలీపునిదయార్ద్రశీలమును నీతఁ డమితోత్సాహముతో వర్ణించినాఁడు

"సత్యం, శివం, సుందరమ్- అని వర్ణింపఁబడుపరమేశ్వరస్వరూపమును, నున్నతస్థితికి మానవుఁ డవలంబింపవలసినవిధానమును, ననాచారమువలనఁగలుగుపతనమును, నార్షసంప్రదాయానుబద్ధముగ ముకురమునఁ బ్రతిబింబముమాదిరి విపులముగ కావ్యములందు వర్ణించి పవిత్రము, ప్రశాంతము నానందజనకము నైనప్రదేశముల వసించి పరిపూర్ణ మేధాసంపద్విలసితుఁడై పరిశుద్ధాంతరంగముతో భగవద్భక్తిపరాయణుఁడై యార్షమతము ననుసరించి జీవితమును గడిపి హైందవజాతి మేధావులలో నొకఁడై శివైక్యమును జెందినధన్యజీవి.

సనాతనభారతీయసంస్కృతిగా మూర్తీభవించిన పుణ్యమూర్తిత్రయములోఁ గాళిదాసు మూఁడవవాఁడు. త్రిమూర్తులుగాఁ బేర్కొనఁబడుచున్న దేవతాగణములో మూఁడవవాఁడు శంకరుఁడు. తన మతివిలసనముచే జగద్విఖ్యాతి నంది యఖండముగ ఖండాంతరములందును దనకీర్తిచంద్రికలను వెదజల్లుచున్నకాళిదాసుకూడ మాహేశ్వరాం

ఘ్రికమలధ్యానైకతత్పరుఁ డగుట మిగుల ముదావహము, విశిష్టము నగువిషయముగదా!

అరవిందుఁ డీతనిచే రచింపఁబడిన గ్రంథముల స్వరూపమునందును, వస్తువిశేషమందును నెంత తారతమ్య ముండినను, వానియందతని వ్యక్తివైశిష్ట్యము స్పష్టముగాఁ గన్పట్టుచుండును. ఈవ్యక్తివైశిష్ట్యమే యనుకరింపరాని కాళిదాసుని ప్రతిభకు నికషోపల మని యనివాఁడు.

భగవత్సందర్శనము

విద్వాన్ శ్రీ గున్నేపల్లి అక్షయలింగకవి.

మ. చిరకాలమ్మునకున్ లభించెనవురా! శ్రీవేంకటాద్రీశ్వరున్
బరితృప్తింగను భాగ్యమంచు మదిలో భావించుచున్ ముందు నిన్
దరిసింపం జనుదెంచినాఁడ, శ్రితవాత్సల్యమ్ము దీపింప సు
స్థిర కారుణ్యరసార్ద్రదృష్టిఁ గనవే! శ్రీ కాళహస్తీశ్వరా! 1

శా. తిన్నండిచ్చిన మాంసఖండముల సంతృప్తిం బ్రశంసింపవే!
మున్నా ధూర్జటి పాండితీగరిమకున్ ముక్తిం బ్రసాదింపవే!
కన్నుల్ ధన్యతఁ గాంచె నిన్నిటఁ గనన్ గౌరీమనోనాయకా!
మన్నింపందగు నన్ను; నెల్లెడ మహాత్మా! కాళహస్తీశ్వరా! 2

మ. సెలలీయంగదె! యేడుకొండల దొరన్, శ్రీ వేంకటేశప్రభున్
దిలకింపంగఁ గుటుంబసంయుతుఁడ, ననున్ దేవా! కటాక్షింపవే!
చలిలోఁ బైన; మసాధ్య; మైనభగవత్సందర్శనా తత్పరుల్
చలియుంచున్ గిలియుంచు నెంతురె? మహేశా! కాళహస్తీశ్వరా! 3

మ. శరణన్నం గరుణించు శ్రీవరదరాజస్వామి నీక్షించితిన్
తిరుచానూరున కేగి యందు శుభగాత్రిన్, మంగతాయారు భా
సురమూర్తిం దిలకించి నేఁడమిత తేజోరాశి పద్మావతీ
చిరపుణ్యాత్మఫలమ్ముఁ గంటిని నినున్ శ్రీ వేంకటేశప్రభూ! 4

గీ. పాపనాశోదకములఁ బావనత నంది
సతియు, సుతుఁలును, నలుఁడు సకలవిధుల
నుపచరింపఁగ నీదర్శనోత్సవమున
జన్మము తరించె వేంకటాచలనివాస! 5

శ్రీమదర్వపల్లీ లక్ష్మీనృసింహస్తోత్రము

పీఠిక

శ్రీరంగాచార్య.

"శ్రీమదర్వపల్లీలక్ష్మీనృసింహస్తోత్రము" అను నీ సంస్కృత కృతి- చాలకాలమునుండి మాయింట గలప్రాచీనకృతులలో నందున సముద్రితముగా నున్నవానిలో నొకటి. దీనిని మా పితృపాదు లుద్ధరించి వ్రాసి యుంచినారు.

ఏకారణము వలననో గాని ప్రస్తుతస్తోత్రకర్త యెవ్వరో తెలియుట లేదు. రచనయందును నెచ్చట తన పేరును చెప్పుకొనలేదు. వ్రాయసగాండ్రనుండి జరిగినప్రమాదమున గావచ్చును. కర్తృనామము లేదు.

మావద్ద గలప్రాచీనకృతులయందు మరింగంటి కవుల రచనలు హెచ్చుగా గలవు. (1) శ్రీరామ పాదుకా స్తవము'ను-నీస్తోత్రమును నొకేప్రతియందు వ్రాసి యున్నవి. కావున మరింగంటి యప్పలదేశికుల వారే దీనికి కర్త యను ననుమానము గలుగును. కాని యట్లు భావింప వీలులేదు. కారణ మేమనగా అప్పలదేశికులవారు సాక్షాచ్ఛ్రీరామభక్తుడు. ఆయన రచన - శైలి "మరందకదళీసుధామధుర సాలమృద్వీకా"గా గలదు. ఇందలి రచన యతిప్రౌఢము, ఇంతేగాక- మరింగంటికవులయందు నేయొకరిద్దరో దప్ప నృసింహస్వామినిగూర్చి హెచ్చుగ వ్రాసినవారు గారు. కావున నీస్తోత్రకర్తృత్వము- భావిపరిశోధనవలన విదిత మగుననియు, నంతవరకు దీని నకర్తృకముగనే యుంచుట శ్రేయస్కర మనియు నాయూహ.

మా పెద్దలవలన నీస్తోత్రమును గూర్చి వినినవిషయములంబట్టి యేతద్రచయిత సుమారు 180 సం. పూర్వుండని భావించితిని. కావున నీస్తోత్రము ప్రాచీన మనుటకు నూహా స్పదము న్నది.

1. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక ప్లవంగ- ఆశ్వయుజ- కార్తికములు సంపు 56 సంచిక 4, పుటలు 30-33 (ఈ సంచికలో పీఠికమాత్రమే ముద్రితము.

మాకు లభించినంతవఱ కీస్తోత్రము 29 శ్లోకములు గలదు. అన్నియు నొకేవృత్తమున గలశ్లోకములు. ఈ పద్ధతిని జూడగా కవి దీనిని 'శతకము'గా రచింప నెంచెనో! రచించినచో నుత్సన్నముగ గాగా మిగిలిన వీశ్లోకములో తెలియదు.

ఇందలి కవిత్వము మిక్కిలి జటిలముగను సమాసభూయిష్ఠముగను నుండి చదువరులను శ్రమింపజేయు నని చెప్పనొప్పును.

మయూరుని 'సూర్యశతకము' ననుసరించి కవి యీస్తోత్రమును వ్రాసెనేమో! కారణ మేమన నందలిశ్లోకములును నీశ్లోకములును వృత్తసంబంధము, కొంత శైలీసామీప్య ముండుటయే[2].

'అర్వపల్లి' యనునది నల్లకొండజిల్లా సూర్యారావు పేట తా॥ యందుగల నొకగ్రామము. ప్రసిద్ధమైన నృసింహక్షేత్రము. పర్వతాగ్రమున నీయాలయము గలదు. తత్స్వామినిగూర్చి చెప్పఁబడినదే యీ స్తోత్రము.

ఈ స్తోత్రమును తత్ప్రాశస్త్యమును గూర్చియు మా ప్రాంతమున నొక 'కథ' బహుళప్రచారమునఁ గలదు. విస్తరభీతికి భీతిల్లక దాని నిటఁ జేర్చుకొనుచున్నాను.

'ఈతఁడు (కవి) ప్రబలకుష్ఠవ్యాధిబాధితాంగుఁడై శరీరమంతయుఁ గుళ్ళిపోయిన నింటఁ బయట రోసి దేశాంతరగతుఁ డగుటకో లేక ప్రాణత్యాగము చేసికొనుటకో తలఁపడి వెళ్లుచు నీస్వామిసన్నిధికి వచ్చి యాలయమున నిల్చి యాశుధారగా నీశ్లోకములఁ జదువ-తన్మాహాత్మ్యమునకు ప్రభావమునకు స్వామి పట్టజాలనివాఁడై కవికిఁ బ్రత్యక్షమై సామీప్యమునఁ గలబావియందు స్నాన మొనర్చి రమ్మని యాదేశింప కవి యట్లుచేసి వజ్రసదృశశరీరుఁ డాయెనట.

2. ఈ పద్ధతిలోనే 'మట్టపల్లినృసింహస్తోత్రము' మావద్ద గలదు. తత్కర్త గోవర్ధనం వేంకటనృసింహాచార్యులు-సుమారు 50 సం.ల క్రిందివాఁడు. ఈస్తోత్రమును గూర్చియు కవిని తదితరకృతులను గూర్చియు త్వరలో ప్రత్యేకముగ తెలుపుదును.

ఇట్టి విషయముల నత్యాథునికుల మైనమనము నమ్మజాలమేమో! కాని పూర్వ మీవిధముగ జరిగినగాథలు గలవు. కవులు వాక్శక్తిగల వారు. అందుకే 'పండితవాక్యము రిత్తవోవునే' అని చెప్పుకొనినారు. 1948 సం॥న జరిగిన రజాకర్ విప్లవము (పోలీసు చర్య సమయమున నీ యర్వపల్లియాలయమున మహమ్మదీయులుగాని మఱి యాకాలమున గలదుండగీలుగాని ప్రవేశింపలేదట[3]. కారణ మేమన-నొక మాతావిధముగ ప్రవేశింప స్వామి కంద్రీఁగలఁ ద్రోలి వారిని పారద్రోలెనట. ఇట్టి మాహాత్మ్యముగల దాక్షేత్రము- ఆస్వామిపై జెప్పిన యీరచనయు నట్టిదే.

నాకు లభించినంతవర కీస్తోత్రమును యథాతథముగ ప్రచురించుచున్నాను: (కొంతకొంత సంస్కరణ చేసి) లేఖకులవలన పరంపరాయాత మైనదోషము లిం దున్నట్లు వ్యక్తమగుచున్నది. విజ్ఞు లిందలి గుణాఽగుణములఁ బరిశీలింప వేఁడికోలు.

'నల్లగొండకవులు- తద్రచనలు' అనువిషయముపై పరిశ్రమించుచు నేను సిద్ధము చేసినవ్యాసములలో నిది యొకటి. నా యీరచనల నత్యంతవాత్సల్యముతోఁ బ్రచురించి భాషాసేవయేకాక 'విస్మృత తెలంగాణకవులు- రచనలు' వీనిని సూర్యాలోక భాగ్యము లగునట్లు జేయుచున్న శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికాధిపతులకు నా సవినయపూర్వక కృతజ్ఞతలు.

అమరగ వేల్పులచేక
బ్బము సెప్పియకాదె వరము బడసిరి మును బా
ణమయూరాదులు సత్కా
వ్యము సెప్పినఁ బడయరానివస్తువు గలదే.

---

3. ఇట్టి భగవత్ప్రభావమునకు ప్రబలోదాహరణ 'సింహాద్రినారసింహ శతకము' దానినిగూర్చియు, నైవిధముగనే వాడుక గలదు(కథ)

'శ్రీమదర్వపల్లీ లక్ష్మీనృసింహస్తోత్రము'

సం-శ్రీరంగాచార్య.

శ్రీమంతం తార్క్ష్యవాహం శ్రుతిశిఖరవచస్సత్కృతం శేషతల్పం
సంకల్పైకప్రక్లృప్తాఖిలభగదుదయత్రాణసంహారకార్యం
కల్యాణైకప్రదానం నిరత మఘలవప్రత్యనీకం చ నిత్యం
వాత్సల్యౌదార్యసింధుం ప్రణత హృదయభ క్త్యార్వపల్లినృసింహమ్॥ ౧

శుభ్రాభ్రాదభ్ర(అవభ్ర?)మభ్రంకషచటులసటం సుభ్రువంభ్రాజమానం
భ్రాంత్యా బభ్రమ్యమాణప్రథమదివిషదాం ప్రాజ్యజంఝానిలాభం
గర్జద్దుర్జాతిఖర్జూహరణరణచణం నక్రవిక్రాంతచక్రిం
సక్రోధకూరవక్రక్రతుహరహరమాద్యర్వపల్లీనృసింహమ్॥ ౨

గంభీరాంభోదసంభేదకభీకటసటాపాటవాస్ఫోటితాండం
జంభార్యంభోజసంభూతిముఖసురనుతం శంభుదంభాపనోదం।
రంభాస్తంభోరుగుంభం(?) దనుజభయకరస్తంభసంభూతడింభం
బంభర్యంభోజశుంభన్నయన మనుచరామ్యర్వపల్లీనృసింహమ్॥ ౩

జ్వాలాజాజ్వల్యమానం దితిసుతతతయే శాత్రవాభీలతీక్ష్ణం
రక్షోవిక్షోభివక్షోభణనిపుణనఖం రౌప్య దేదీప్యమానం।
ప్రహ్లాదాహ్లాదదక్షం ప్రణతజనసుధాపాప్రియ(ధీప్ర)ప్రతాపం
సాంహాస్సంహారరంహశ్చటులమటమనోహ్యార్వపల్లీనృసింహమ్॥ ౪

అభ్రాంతభ్రాంతకర్ణం భ్రుకుటికుటిలతాసూచకాభీలవక్త్రం
దంష్ట్రారోచిర్వితానప్రశమితతిమిరప్రస్ఫురత్తారహారం।
దుర్వారాఖర్వగర్వక్షితిపతితతిహం దోర్యుగాశ్చర్యచర్యం
హిండద్వేదండశుండాచటులపటుభుజం హ్యార్వపల్లీనృసింహమ్॥ ౫

సంతంతంసంతతంతం దితదితిజతతిం సంద్రమాంతం స్ఫురంతం
నందంతం కుందదంతం కటితటఘటితవ్యక్తముక్తాకలాపం।
హిండంతం కుండలాభ్యాం హిమకరసదృశం ఖండనోద్దండకాండం
హింసంతం హింస్రసంఘం ఘటితహిత మముం హ్యార్వపల్లీనృసింహమ్॥

చండం వేదండతుండం దితితనయవిషం ఖండయంతం రటంతం
లంఘజ్జంఘాలజంఘాసరభసశరభం శంభుశుంభం సటంతం
ఘ్నంతం సోపఘ్నమూరోః కనకకశిపు ముద్విఘ్ననిఘ్నం భయఘ్నం
ప్రహ్లాదస్య ప్రసిద్ధం భజ హృదయ సదా హ్యార్వపల్లీనృసింహమ్॥ ౭

స్వాం శం సంతం నృశంసం చటుపటురభసం సంరటంతం ధురంతం
తుంగంతం నందతం సంగరఖరతరసం సంసదంతం దురతం
ఉత్ప్లుత్యోత్ప్లుత్య దైత్యం కనకకశిపు మాక్రమ్య సంసక్తమూరోః
హింసంతం సంతతం తం హృదయ భజ సదా హ్యార్వపల్లీనృసింహమ్॥

చంచంతం సంచరంతం కరఖరనఖరై స్పంచయం వంచయంతం
తం చండం ఖండయంతం తతదితిజతతే ర్మానినాం మానయంతం
యం యం యంతార మగ్రేసగమనిసదసాంతం తమంతం నయంతం
గర్జంతం దుర్జయంతం త మనుసర మనో హ్యార్వపల్లీనృసింహమ్॥ ౯

తుంగత్వంగ త్తరంగశ్వసితతభరపరిష్వంగనిస్సంగలింగ
ద్గంగం గంధానుగంత్రీగిరిగగనగగంధర్వగీర్వాం మహోర్వాం।
శుభ్రాదభ్రిం నిరభ్రిం శిశుశశిశిఖరిగస్స్వీయకాయోధవస్య
భీష్మం తీక్ష్ణం పరాత్మాం వను మనసి సమా హ్యార్వపల్లీనృసింహమ్॥ ౧౦

దోర్ధూదుగ్ధమూర్ధప్రసరపటుసటత్కేసరై ర్భాసురాంగం
స్వర్గామార్ధీవినిర్ధూనవమనుమనవప్రత్తసంఛన్నతోఘం।
రక్షస్సక్షోధవక్షఃక్షరీకచవికచసద్యుజాగ్రిన్నభాగం
స్వర్గోత్థాగ్రిచ్ఛిదాంభోధర మథ కలయా హ్యార్వపల్లీనృసింహమ్॥ ౧౧

ఘస్రే శోస్రే సహస్రే తపతి నిపతితం పద్మజస్రిం ద్రుగగ్రే
పరిస్తావ్య స్తం తమిస్రాచరయువతిజనప్రస్రవద్గర్భగర్భం
నిర్భిన్నంతం దురంతై ర్భయకరనినదై ర్వ్యగ్రసమ్యగ్రిణోగ్రం
సంగ్రామాగ్రే చరంతం శరణ మనుగమే హ్యార్వపల్లీనృసింహమ్॥

ముగ్ధానాద్భిత్యరాద్వ్యాధ్వనికటనకటప్రాజ్యగంధం సనోగ్రం
సధ్యాన ధ్యాంక్షువన్యా ధ్వనివిహతపదాం సాధ్వసాభ్యాసదక్షం
స్వగ్రామస్వర్ధినిర్ధానన మనుమననం వార్ధిరాణ్మార్ధవంద్యం
దోర్ధ్నం మూర్ధాభిషిక్తం నమనుజనికరై రర్వ్యపల్లీనృసింహమ్॥ ౧౩

స్ఫూర్జద్గజ్జాతి తర్జ్జావచనరచన సంఘుఘ్ఘరై ర్నిర్జితారిం
ధూర్జట్యావర్జితోత్తం సమణిగణఘృణిం నిర్జరోర్జస్వలాంఘ్రిం ।
సుభ్రూబంభ్రమ్యమాణం స్ఫురదనలశిఖాచక్రచక్రం త్వవక్రం
స్ఫూర్జద్దృగాట్టహాసం స్మరతు మమ మనో హ్యార్వ్యప ల్లనృసింహమ్॥

బద్ధశ్రిద్ధోపరుద్ధ స్వచరణయుగళస్నిగ్ధ సంధిం విశుద్ధం
దుగ్ధాభాభావిముగ్ధం పరమపురుషహంస్రగ్ధరం వాగ్ధవార్చ్యం ।
దోగ్ధారం దుగ్ధవార్ధిం దనుజపరిషదం ముగ్ధముగ్ధాంతరాణాం
దోగ్ధారం సాదరం స్తౌ మ్యనుకల మపి హ్యా ద్యర్వ్యపల్లీనృసింహమ్॥

బాహ్యాబాహ్యావగాహ్యార్య నిశవికలతా సహ్యమోముహ్యమానం
శ్రాహ్యశాన్యోపవాహ్య మహీనిహతపదా సహ్యగాయాతుసహ్యం ।
యుద్భీత్యా దైత్యసేనా చకితచకితవిద్రావితా ద్రాగ్విరామం
సంక్షేమం సంతనోతుక్షతశతదురితం హ్యార్వ్యపల్లీనృసింహమ్॥ ౧౬

స్వస్థానేసుస్థిరప్రీత్యభిలషితమతం స్థానసంస్థాననాస్తం
శ్రేష్ఠానుష్ఠాననిష్ఠేష్ట దమసదృశ దృఙ్నిష్ఠగం గీర్గరిష్ఠం ।
నిర్ఘోషదాక్షుసానాం కదనభువి మహామూర్ఖనిర్ఘాతదీక్షం
పారమ్యం ధర్షయంతం భజహృదయసదా హ్యార్వ్యపల్లీనృసింహమ్॥

శంఖంచక్రం కరాభ్యాముపరి విలసితాభ్యాముభాభ్యాం...
ధారితంయోగాసనస్థం సురుచిరవదనం యోగపట్టాత్తజాన్వోః ।
న్యస్తాభ్యాం సద్భుజాభ్యాం విలసితమరుణాం భోజసంభాసదంఘ్రిం
యోగానందం నృసింహం ఝడితిహృదిభజహ్యార్వ్య పల్లనృసింహమ్॥

ధారాసంపాతసంబాధిక నిరవధికాహేతుకాఖానుకంపం
శంపాపారం పరీపత్యధిగతమభయభ్రాజమానం మహాంతం।
స్వాంతం ధ్వాంతం హరంతం కలశకులిశ రేఖోల్లసత్పాదపద్మం
పద్మాసద్మాయితోరస్థల మహమనుయామ్యర్వ పల్లినృసింహమ్॥
రక్షాపేక్షాప్రతీక్షం సపదిహృదిసతామేష్సితార్థైకదీక్షం
కృత్స్నం మర్త్యాభమూర్తింముహురిహమహిమత్సద్దయాపాలయంతం॥
సర్వాశ్చర్యాత్మచర్యం హృదయమధుసుధాసారమాధుర్యధుర్యం
స్మేరాస్యం సుందరాంగం హృదిభజ సుజనహ్యార్వ పల్లీనృసింహమ్॥
పాటీరాభం కిరీటాగణితమణి ఘృణీకోటికోటీరకోటిం
ధాటీనూర్ఘజ్జ్లలాటం పరిచకితకటం యాతునూత్నం శరత్నం।
రత్నంప్రత్నం సపత్నప్రకరభయంకరం వక్షసిభ్రాజయంతం
శ్రీమంత్రిం మంత్రగోప్యం హృదయభజసదాహ్యార్వ పల్లినృసింహమ్॥
మందారం వందినాం దుస్సహబహుమహిమా మందిరం మందహాసం
కందార్పానందకందం శతమదనమహాసుందరాంగం దరఘ్నం।
వందేహంచార్వ పల్లీహరిదుధ సుజనైర్వందితం ద్రుగ్యగాంకం
వందేహం దేవదేవం కరయుగళదరస్యందనాంగా హితఘ్నం॥ ౨౨
గంభీరం శంభుజం భద్విషదవన పరీరంభసంరంభ శుంభ
ద్బాహోస్తంభం విజృంభత్కుముదు దరచరద్యం భరాజాక్షితారం।
తారంగ శ్రీవిరాజత్రివళివళివిభాసింది తేందుం ముకుందం
కుందాచ్ఛద్దంతబృదం హరిమహమభజం హ్యార్వపల్లీనృసింహమ్॥ ౨౩
ప్రోద్యద్వీల్యుత్సయుక్సద్వదన విలసితం వ్యాప్తదిక్చక్రవాళం
స్మేరాంగం దీర్ఘదృగ్యుగ్రహ మహామిహాసశ్రేష్ఠ దానైకదీక్షం।
తత్తద్వాంఛాసరణి తులసీపల్లవం ప్రాపయంతం
తాప్రియంతంచింతన శ్రీయుత నిజనివహం హ్యార్వపల్లీనృసింహమ్॥ ౨౪

కల్పేసంవుల్యమానాం బుజదళినయనం కల్యకల్యాణతుల్యా
తుల్యంకల్యాణనేత్రిం సహృదయసదయూశాలి శీల్యంభయఘ్నం।
వాత్సల్యౌదార్యతౌల్యం నిరవధికమహాస్థాల్యసౌశీల్యమూల్యం
చర్యామాధుర్యచర్యం భజహృదయసదా హ్యగ్ర్యవల్లీ నృసింహమ్॥

రక్షశ్శిక్షాతరక్షుం క్షరణకరణతద్రిక్షణా క్షీణదీక్షం
చాక్షుద్రిక్షాద్రిసర్వం హితసుగుణగణం పక్ష్మలంపక్ష్మలాక్షం।
లక్ష్మీవక్షాక్షి వక్షస్థలనిఖలజగత్త్రాణ పట్టాభిషిక్తం
వ్యక్తం సంరక్తభక్తం సరళగళకళాసక్తముక్తాకలాపమ్॥ ౨౬

వాత్యావ్రత్యప్రభూత్యశ్వసిత విలసితం దిత్యపత్యాపపత్యం
మృత్యంక్షిత్యం తరిక్త(క్ష)క్షితివరసురవక్త్రాంతరవ్యక్తసూక్తైః।
బిభ్యద్దైత్యేభ్యసభ్యం పటుపటుఘటితప్రస్థసుంభన్నితంబం
జృంభంతం స్తంభలంబి స్ఫుటచటుల సటం స్తౌమి భీమం నృసింహమ్॥

దీవ్యత్స్వేతాతపత్రం మణిముకుటలసన్మస్తకం యుక్తపార్శ్వం
లక్ష్మీక్ష్మాజా ముఖాబ్జాసకరుణ చరణం పూర్ణిమాచంద్రవక్త్రం।
సర్వోత్తంసం సమస్తాభరణ విలసితం కోటిసూర్యప్రకాశం
నేత్రానందం ప్రదంతం మమహృదికలయే హ్యగ్ర్యవల్లీ నృసింహమ్॥

రాకాసంపూర్ణచంద్రాభ చితశితసుతనుం రంగదుత్తుంగగంగా
త్వంగత్కారుణ్యపూరం తరుణతరణి బింబోపమానాధరోష్ఠం।
దోర్భ్యాం శంఖం చచక్రం భృతమధురసుధాసారధారానుకారం
వందే లక్ష్మీనృసింహం ప్రతికలమనురూమ్యగ్ర్య వల్లీ నృసింహమ్॥ ౨౭

1. అన్నిటివలె నీశ్లోకము ను మరులము లేదు; దీని తరువాతి శ్లోకమునకు భేదము గా లేదు.

సంపాదకీయము

వసంతము మొదలుగ హేమంతర్తువుదనుక నీ ప్లవంగవత్సరమున నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికాపంచకము సకాలమున ముద్రితమై యాంధ్రభాషావిదుల హస్తంగత మైనది. దీనికి గారణము వ్యాసపద్యరచయితల కాలానతిక్రమణీయరచనాపత్రప్రేషణమును, ముద్రాలయ సకాలముద్రణమును మాత్రమే. కావున వా రెల్లరును నభినందనీయులు. ఇక శిశిరర్తుపత్రికమాత్ర మే మిగిలి యున్నది. అదియు కీలకసంవత్సరము రాకమున్నే ప్రచురితము కాగల దని మా విశ్వాసము.

కవివరు లంపురచనాలేఖనములలో విసంధులు మిశ్రసమాసములు నపశబ్దములు నన్యకవిదూషణములు ననుచితభాషణములును లేకుండ లిఖించి పంపఁ బ్రార్థితులు.

ఇట్లు
సంపాదకుఁడు, కవిమూర్ధన్య,
కాకరపర్తి కృష్ణశాస్త్రి.

సంపాదక సహాయులు,
1. శిష్ట్లా బాలకోటేశ్వరరావు (సరసకవితావతంస)
2. విద్వాన్ గున్నేపల్లి అక్షయలింగకవి.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు

*1	సంపుటము	...	...	...	15-00
*2	,,	...	...	...	15-00
3	,,	...	...	...	15-00
4	,,	...	...	...	15-00
5	,,	...	...	...	15-00
6	,,	...	...	...	15-00
7	,,	...	...	...	15-00

* పునర్ముద్రితములు గానున్నవి.

Note:-7వ సంపుటములో ననుబంధము (శ, ష, స, హ)లు ముద్రిత మగుచున్నవి.

ప్రచురకు :

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు (రిజిష్టర్డు)

రామారావుపేట

కాకినాడ

తూర్పుగోదావరిజిల్లా.

Edited by K. Krishnasastry, Published by Andhra Sahitya Parishat and Printed by J. Bhaskara Rao at Republic Press Main Road, Kakinada.